

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΣΧΟΛΗ Ν.Ο.Π.Ε. – ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ

ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

ΘΕΜΑ : « ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΩΝ »
« *CONSTITUTIONAL RIGHTS OF POLICE* »

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ : Κ. ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ

ΕΠΩΝΥΜΟ : ΚΑΡΒΟΥΝΗ
ΟΝΟΜΑ : ΕΛΕΝΗ
ΑΡ. ΜΗΤΡΩΟΥ : 1340200300178
ΕΞΑΜΗΝΟ : ΕΠΙ ΠΤΥΧΙΩ
ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟ ΕΤΟΣ : 2007 – 2008
ΤΗΛΕΦΩΝΟ : 6932707015

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	6
ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΟΥ ΘΕΣΜΟΥ – ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ	7
ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ	8
ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	10
ΕΙΔΙΚΕΣ ΚΥΡΙΑΡΧΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ – Ο ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΟΣ ΩΣ ΦΟΡΕΑΣ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ	14
ΓΕΝΙΚΕΣ ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΕΙΣ ΑΣΚΗΣΗΣ ΤΩΝ ΑΤΟΜΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ	16
ΡΗΤΡΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΤΗΤΑΣ - Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΣΥΜΦΕΡΟΝΤΟΣ	16
ΡΗΤΡΑ ΤΗΣ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗΣ ΝΟΜΙΜΟΤΗΤΑΣ - ΣΥΝΤΑΓΜΑ – ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΛΛΩΝ	17
ΡΗΤΡΑ ΤΗΣ ΧΡΗΣΤΟΤΗΤΑΣ - ΧΡΗΣΤΑ ΗΘΗ – ΚΑΛΗ ΠΙΣΤΗ – ΑΠΑΓΟΡΕΥΣΗ ΚΑΤΑΧΡΗΣΗΣ ΕΞΟΥΣΙΑΣ	18
ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ	19
ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑΣ	19
ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΚΑΤΑΛΛΗΛΟΤΗΤΑΣ	20
ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ STRICTO SENSU	20
ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΙΣΟΤΗΤΑΣ	21
ΔΙΑΚΡΙΤΙΚΗ ΕΥΧΕΡΕΙΑ	22
ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΣΚΗΣΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ	23
ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΝ	25
ΝΟΜΙΜΟΦΡΟΣΥΝΗ – ΓΑΜΟΣ	25
ΥΠΟΧΡΕΩΣΗ ΔΙΑΚΙΝΔΥΝΕΥΣΗΣ	29
ΠΑΡΑΚΑΜΨΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΣΚΗΣΗ ΤΗΣ ΔΙΑΚΡΙΚΗΣ ΕΥΧΕΡΕΙΑΣ	31
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΕΚΦΡΑΣΗΣ – ΓΝΩΜΗΣ	32
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΣΥΝΑΘΡΟΙΣΕΩΣ	35
ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΕΚΛΕΓΕΣΘΑΙ	36
ΣΥΝΔΙΚΑΛΙΣΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ	37

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΕΝΩΣΕΩΣ	39
ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ	41
ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΑ ΧΡΗΣΗΣ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΟΥΣ	42
Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΧΡΗΣΗ ΤΩΝ ΟΠΛΩΝ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΟΥΣ	43
Η ΧΡΗΣΗ ΥΛΙΚΗΣ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΑ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΑ ΟΡΓΑΝΑ	44
ΤΟΠΟΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΝ	46
ΑΣΥΜΒΙΒΑΣΤΗ Η ΤΑΥΤΟΧΡΟΝΗ ΑΣΚΗΣΗ ΑΛΛΟΥ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΟΣ ΑΠΟ ΤΑ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΑ ΟΡΓΑΝΑ	47
ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΝ	48
ΒΑΣΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	49
ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ	
ΠΙΝΑΚΑΣ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ	
ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΑΝΑΦΟΡΑ	
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΑΚ	Αστικός Κώδικας
α.ν.	αναγκαστικός νόμος
ΑΠ	Άρειος Πάγος
Άρθρ.	Άρθρο
Αρμ	Αρμενόπουλος (περιοδικό)
Β.Δ.	Βασιλικό Διάταγμα
Διδικ	Διοικητική Δίκη (περιοδικό)
Δικ Πολ	Δίκαιο και Πολιτική (περιοδικό)
ΕΔΔΔ	Επιθεώρηση Δημοσίου Δικαίου και Διοικητικού Δικαίου
ΕλλΔνη	Ελληνική Δικαιοσύνη (περιοδικό)
Επ.	Επόμενα
ΘΝ	Θεμελιώδης Νόμος
Ν	Νόμος
ΝοΒ	Νομικό Βήμα (περιοδικό)
Ποιν. Χρον.	Ποινικά Χρονικά (περιοδικό)
Σ	Σύνταγμα
ΣτΕ	Συμβούλιο της Επικρατείας
τ.	τόμος
τιμ. τ.	τιμητικός τόμος
ΤοΣ	Το Σύνταγμα (περιοδικό)
Φ.Ε.Κ.	Φύλλο Εφημερίδας της Κυβερνήσεως

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στο Σύνταγμα προβλέπονται και ρυθμίζονται θεσμοί δημοσίου και ιδιωτικού δικαίου οι οποίοι συνδέονται με τα προστατευόμενα συνταγματικά αγαθά. Τέτοιου είδους θεσμό αποτελεί και η αστυνομία τα μέλη της οποίας βρίσκονται σε ειδική σχέση εξουσίασης ένεκα της οποίας έχουν αυξημένες έναντι του κράτους υποχρεώσεις. Στο πλαίσιο των ειδικών σχέσεων υφίσταται η αναγκαιότητα επιβολής περιορισμών στα συνταγματικά δικαιώματα, καθώς ελλείπει η ευρύτητα της γενικής σχέσης η οποία παρέχει τη δυνατότητα εφαρμογής του ευρύτερου δυνατού περιεχομένου των συνταγματικών δικαιωμάτων. Συγχρόνως, στα άρθρα 5 παρ. 1 και 25 του Συντάγματος προβλέπονται γενικές οριοθετήσεις και συγκεκριμένα α) τα δικαιώματα των άλλων, β) το Σύνταγμα, γ) τα χρηστά ήθη, δ) απαγόρευση καταχρηστικής άσκησης και ε) κοινωνική οριοθέτηση.

Στην εργασία επιχειρείται αρχικά ο εννοιολογικός προσδιορισμός του θεσμού της αστυνομίας και η ιστορική προσέγγιση, ενώ στη συνέχεια επεξηγείται η διαφοροποίηση των γενικών από τις ειδικές κυριαρχικές σχέσεις. Ακολουθεί η αναφορά των γενικών οριοθετικών ρητρών οι οποίες προσδιορίζουν τα ανώτατα όρια άσκησης του δικαιώματος από κοινού με τη μελέτη των συνταγματικών δικαιωμάτων υπό το πρίσμα των επιβαλλόμενων από το σύνταγμα περιορισμών.

ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΟΥ ΘΕΣΜΟΥ - ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ¹

Η αστυνομία είναι μια κοινωνική λειτουργία που αναπτύσσεται σε κάθε ανθρώπινη κοινότητα όπου υπάρχουν βιοτικές και κοινωνικές σχέσεις και επιδιώκει την εξασφάλιση της αρμονικής συμβίωσης.

Το δίκαιο που διέπει την άσκηση της αστυνομικής εξουσίας είναι αυτό της δημόσιας τάξης² και το οποίο καθορίζει την αστυνομική αρμοδιότητα, τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των οργάνων αστυνόμευσης, καθώς και το πλαίσιο προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων των πολιτών. Πρόκειται ουσιαστικά για την οριοθέτηση της σχέσης κράτους – αστυνομικών οργάνων – πολίτη προσδιορίζοντας αφενός το περιεχόμενο και την έκταση της αστυνομικής δραστηριότητας κι αφετέρου διασφαλίζοντας τα δικαιώματα του πολίτη που περιορίζονται από την άσκηση της αστυνόμευσης.

Κυρίαρχη σταθερά στο δίκαιο της δημόσιας τάξης αποτελεί η διαρκής ένταση μεταξύ ατομικής ελευθερίας και κρατικού καταναγκασμού³. Θεμελιώδη σημασία αποκτά ο καθορισμός των εξουσιών της αστυνομίας και η εφαρμογή των αρχών της αναλογικότητας και της *in dubio pro libertate*. Κατά την άσκηση της αστυνομικής εξουσίας και κατ' εφαρμογή των παραπάνω αρχών δεν είναι δυνατή ούτε η λήψη μέτρων δυσανάλογων προς τον εκάστοτε αποτρεπτέο για την τήρηση της δημόσιας τάξης και ασφάλειας κίνδυνο ούτε η θέσπιση άλλων μη συνταγματικά προβλεπόμενων περιορισμών των ατομικών δικαιωμάτων.

Αξίζει να σημειωθεί ότι αναφορικά με τα ιδιαίτερα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των οργάνων αστυνόμευσης αυτά συχνά υφίστανται σοβαρούς περιορισμούς αφού τα αστυνομικά όργανα τελούν σε κυριαρχική σχέση με το κράτος⁴. Τα όρια των γενικών περιορισμών στα ατομικά δικαιώματα αφορούν στις συνηθισμένες σχέσεις κράτους και ιδιώτη. Ανάμεσα στο κράτος και σε κάθε ιδιώτη υπάρχει μια γενική κυριαρχική σχέση που προκύπτει από την κυριαρχία ως εννοιολογικό στοιχείο του κράτους και έχει ως άκρα όρια τα ατομικά δικαιώματα του ανθρώπου και του πολίτη. Ορισμένοι, όμως, ιδιώτες τελούν έναντι του κράτους, πέραν της γενικής, και σε ειδική κυριαρχική σχέση, καθώς η διοίκηση απαιτεί από τους ιδιώτες ορισμένη συμπεριφορά όχι μόνο βάσει ρητής νομοθετικής εξουσιοδότησης αλλά και με εσωτερικές διαταγές.

¹ Δρόσος Γ., «Δημόσια Τάξη» και «Δημόσια ασφάλεια», Τιμητικός Τόμος Ι. Δεληγιάννη, Τέταρτο Μέρος, 1992, σ. 55.

² Το δίκαιο της δημόσιας τάξης ως προς το σκέλος που αναφέρεται στην οργάνωση, δράση και αρμοδιότητες της αστυνομίας εντάσσονται συστηματικά στο ειδικό διοικητικό δίκαιο, ενώ ως προς το σκέλος που αφορά στην πρόληψη και καταστολή της εγκληματικότητας εντάσσεται στο ποινικό δίκαιο με την ευρύτερη έννοιά του.

³ Μάνεση Α., Ατομικές Ελευθερίες, σ. 85.

⁴ Στο παρελθόν έχει αμφισβητηθεί το δικαίωμα του συνδικαλισμού των αστυνομικών οργάνων.

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ⁵

Ο αστυνομικός θεσμός απαντάται στην Αθήνα και στη Σπάρτη, οπότε και διαμορφώθηκε από κοινού με τη δημιουργία του θετού δικαίου. Στην Αθήνα από τον 5^ο κιάλας αιώνα εμφανίζεται ο θεσμός των ιδιαίτερων αστυνομικών αρχόντων οι οποίοι είχαν καθήκοντα γενικής αστυνόμευσης. Υπήρχαν διοικητικοί παράγοντες οι οποίοι ήταν επιφορτισμένοι με αστυνομικά καθήκοντα, όπως οι αγορανόμοι, αγρονόμοι, τειχονόμοια αλλά και οι δήμαρχοι, στρατηγοί, ο πολέμαρχος, ο πρόεδρος της Εκκλησίας του Δήμου ή ο πρώτος από τους 9 Άρχοντες ο «επώνυμος». Στη Σπάρτη η αστυνομική εξουσία ασκείται κυρίως από τους εφόρους και τους αγρονόμους την ίδια στιγμή που ο Λυκούργος ήταν επιφορτισμένος με αστυνομικά καθήκοντα. Στις λοιπές ελληνικές πόλεις ίσχυσε ο θεσμός αυτός ανάλογα με τη συμμαχία στην οποία ανήκαν.

Οι ελληνικοί αστυνομικοί θεσμοί παρέμειναν ανέπαφοι κατά τους δύο πρώτους αιώνες της ρωμαϊκής κατάκτησης, όταν οι ελληνικές πόλεις διατηρούσαν ακόμη την αυτονομία τους. Η αστυνομία εξακολουθούσε να είναι οργανωμένη κατά τα Βυζαντινά χρόνια, ενώ την περίοδο της Τουρκοκρατίας η αστυνόμευση ασκούταν από τα όργανα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας με επικεφαλής τον βοεβόδα, ενώ παράλληλα ασκούσαν και από Έλληνες προεστούς και δημογέροντες.

Κατά την περίοδο της επανάστασης του 1821 επανασυστάθηκαν τα αστυνομικά όργανα, και συγκεκριμένα κατά τη σύσταση της πελοποννησιακής Γερουσίας της ανατέθηκε μεταξύ άλλων η τήρηση της δημόσιας εξουσίας. Στη Στερεά Ελλάδα ο Άρειος Πάγος ανέθεσε στους κατά τόπους προεστούς την άσκηση δημόσιας εξουσίας, η οποία κατά το σχηματισμό της Εθνοσυνέλευσης της Επιδαύρου το 1822 ανατέθηκε στους έπαρχους και στους κατά τόπους αστυνόμους.

Ο Καποδίστριας σηματοδοτεί μια νέα προσπάθεια σύνθεσης και λειτουργίας ενός Αστυνομικού Σώματος. Η θέσπιση του υπ' αριθμού 14 ψηφίσματος της 29/12/1829 από τον Καποδίστρια αποτέλεσε ένα σημαντικό βήμα για τη σύσταση του θεσμού της Αστυνομίας, καθώς πρόκειται για το πρώτο νομικό πλαίσιο που καθορίζει τα καθήκοντα της Αστυνομίας. Ωστόσο, διατηρείται ο θεσμός των δημογερόντων στην ύπαιθρο την ίδια στιγμή που στις πόλεις συστήνεται και λειτουργεί ένας καινούργιος θεσμός το Σώμα της «Πολιταρχείας».

Επί βασιλείας Όθωνα καταργήθηκε το Αστυνομικό σύστημα του Καποδίστρια και επιχειρήθηκε η σύσταση ενός καινούργιου θεσμού αστυνόμευσης. Λειτουργήσαν πέντε Σώματα με καθήκοντα αστυνομικής φύσεως : η Οροφυλακή, η Εθνοφυλακή, η Διοικητική Αστυνομία, η Στρατιωτική Αστυνομία, η Χωροφυλακή. Η Χωροφυλακή συστάθηκε με το ΒΔ 01//03.06.1833 ως συμπληρωματικό μέρος

⁵ Στεργιούλη Ε., Η Ελληνική Αστυνομία κατά την περίοδο της μεταπολίτευσης, Νομική Βιβλιοθήκη, 2001, σ. 221, Δασκαλάκη Α., Ιστορία της Ελληνικής Χωροφυλακής (1936 – 1950), Αθήναι, 1973, σ. 97. Κτενιάδη Ν., Ελληνική Χωροφυλακή, Ιστορικά Σελίδες, 2^η έκδοση, Αθήναι, 1962, σ. 43 επ..

του στρατού, ενώ με το ΒΔ 27.12.1833 το κράτος διαιρέθηκε σε δήμους και η αστυνομική εξουσία ανατέθηκε σε αυτούς. Στη δημοτική αστυνομία ανατέθηκαν καθήκοντα δικαστικής αστυνομίας με άμεση συνέπεια τη διαίρεση αυτής σε διοικητική και δικαστική αστυνομία. Ο θεσμός αυτός ίσχυσε μέχρι το Μάρτιο του 1849 για την Αθήνα και τον Πειραιά και μέχρι το 1893 για τους υπόλοιπους Δήμους της χώρας. Η Χωροφυλακή είχε το κύριο βάρος στην αντιμετώπιση σοβαρών θεμάτων αστυνομίας και ασφάλειας, ενώ από την ίδρυσή της υπήρξε σώμα στρατιωτικό με στρατιωτική οργάνωση, ιεραρχία και πειθαρχία.

Το 1849 ιδρύθηκε Διοικητική Αστυνομία στις πόλεις της Αθήνας και του Πειραιά. Η διοικητική και δικαστική αστυνομία διατηρήθηκαν μέχρι το 1893, οπότε και η αστυνομική εξουσία περιήλθε στη Στρατιωτική Αστυνομία. Η Στρατιωτική Αστυνομία αντικαταστάθηκε από τη Χωροφυλακή η οποία με το ΝΔ 3365/1955 κατέστη ένοπλο Σώμα Ασφάλειας και Αστυνομίας με στρατιωτική ιδιότητα και πειθαρχία. Έπειτα ιδρύθηκε το Σώμα της Αστυνομίας των Πόλεων τα όργανα της οποίας είχαν την ιδιότητα του πολιτικού υπαλλήλου. Η Χωροφυλακή και η Αστυνομία των Πόλεων υπάγονταν στο Υπουργείο Δημόσιας Τάξης και λειτουργούσαν αυτοτελώς.

Με το Ν. 1481/1984 καταργήθηκαν τα Σώματα της Χωροφυλακής και της Αστυνομίας των Πόλεων και έκτοτε την εξουσία αστυνόμευσης ασκεί σε όλη την Επικράτεια το Σώμα της Ελληνικής Αστυνομίας (ΕΛΑΣ).

ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ⁶

Ο Ν. 1481/1984 «Οργανισμός Υπουργείου Δημόσιας Τάξης» αποτέλεσε τον ιδρυτικό νόμο της Ελληνικής Αστυνομίας με σκοπό τον εκσυγχρονισμό της κρατικής Αστυνομίας μέσω μιας προσπάθειας ενοποίησης των Σωμάτων Ασφαλείας. Στην εισηγητική έκθεση του νόμου αναφέρεται ότι πρέπει να περιορισθεί η δράση των αστυνομικών στην εκπλήρωση της αποστολής του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης δίδοντας να αποκλεισθεί η δυνατότητα παροχής νόμιμης συνδρομής σε άλλες κρατικές αρχές, να βελτιωθούν οι σχέσεις αστυνομικών και πολιτών, να αυξηθεί η παραγωγικότητα των αστυνομικών, να αντιμετωπισθεί αποτελεσματικά η αύξηση της εγκληματικότητας. Αδήριτη ανάγκη αποτελεί η επαρκής κατάρτιση, ενημέρωση, κυρίως επί νομικών θεμάτων, προκειμένου να ανταποκριθούν πληρέστερα στις ανάγκες της πολιτείας και της κοινωνίας.

Η ΕΛΑΣ αποτελεί τον κύριο φορέα άσκησης κρατικής αστυνόμευσης. Ωστόσο, με βάση το λειτουργικό κριτήριο μπορούμε να διακρίνουμε και άλλους φορείς, δημόσιους και ιδιωτικούς που ασκούν αστυνομική εξουσία για την εξασφάλιση της δημόσιας τάξης και ασφάλειας :

- Αστυνόμευση στα πλαίσια της διεθνούς και ευρωπαϊκής συνεργασίας⁷
- Δημόσια αστυνόμευση⁸
- Ιδιωτική αστυνόμευση⁹
- Ιδιωτική αστυνόμευση του δημόσιου τομέα¹⁰
- Αμιγώς ιδιωτική αστυνόμευση¹¹

Η Ελληνική Αστυνομία¹² κατά ρητή διάταξη του νόμου είναι Σώμα Ασφαλείας. Για «Σώματα Ασφαλείας» γίνεται λόγος στο Σύνταγμα αλλά και σε ειδικότερες διατάξεις. Προκειμένου να αποδοθεί σε μια υπηρεσία ο όρος «Σώμα Ασφαλείας»¹³ πρέπει η εκάστοτε υπηρεσία να αποτελεί «Σώμα» καθώς και υπηρεσία ασφαλείας με τη στενή έννοια της αστυνόμευσης.

⁶ Άρθρ. Αλιβιζάτου Ν., Το νομικό καθεστώς των Σωμάτων Ασφαλείας, ΝοΒ 1983, σ. 621.

⁷ Διεθνής Οργανισμός Εγκληματολογικής Αστυνομίας (Interpol), Ευρωπαϊκή Αστυνομική Υπηρεσία (Europol).

⁸ Εθνική Υπηρεσία Πληροφοριών (ΕΥΠ), Λιμενικό Σώμα, Πυροσβεστικό Σώμα, Δημοτική Αστυνομία, σωφρονιστικοί υπάλληλοι, Δημόσιες Υπηρεσίες, ΝΠΔΔ, πολιτικοί διοικητικοί υπάλληλοι, στρατιωτικοί υπάλληλοι, δικαστικοί επιμελητές.

⁹ Δημητρόπουλου, Η συνταγματική προστασία του ανθρώπου από την ιδιωτική εξουσία, σ. 225 επ., Τραυλός – Τζανετάτος Δ., «Ιδιωτική Αστυνομία – Σύνταγμα και Εργασιακές σχέσεις», Επιθεώρηση Εργατικού Δικαίου, Τόμος 44, 1985, σ. 633 επ..

¹⁰ ΝΠΙΔ, υπάλληλοι του ΟΣΕ, Τράπεζα της Ελλάδας,

¹¹ Ιδιωτικές επιχειρήσεις (Ν. 2518/1997).

¹² Η έννοια της αστυνομίας διακρίνεται σε αστυνομία υπό ουσιαστική έννοια, υπό θεσμική ή οργανωτική έννοια και αστυνομία υπό τυπική έννοια. Η αστυνομία υπό ουσιαστική έννοια αναφέρεται στο σύνολο των δραστηριοτήτων του κράτους για την αντιμετώπιση των κινδύνων, ενώ η αστυνομία υπό θεσμική ή οργανωτική έννοια αφορά στη δομή και οργάνωση των αστυνομικών αρχών. Με τον όρο αστυνομία υπό τυπική έννοια νοούνται όλες οι αρμοδιότητες και τα καθήκοντα που αναλαμβάνει κατά το νόμο και εκτελεί η αστυνομία υπό θεσμική έννοια.

¹³ Σήμερα τα «Σώματα Ασφαλείας» αποτελούν η ΕΛΑΣ και το Πυροσβεστικό Σώμα.

Ο όρος που εκφράζει διεθνώς την αστυνομία και τον αστυνομικό θεσμό είναι ο όρος «Police», ως αυτός καθιερώθηκε στη Γαλλία από τον 17^ο αιώνα. Η γαλλική λέξη «Police» και η γερμανική λέξη «Polizei» παράγονται από το λατινικό όρο «Politia» ο οποίος με τη σειρά του παράγεται από το αρχαίο ελληνικό «Πολιτεία», όπως αυτό καθιερώθηκε από τον Πλάτωνα στο έργο του «Περί Πολιτείας». Ο σύγχρονος ελληνικός όρος «Αστυνομία» προέρχεται από τη σύνθεση των ελληνικών λέξεων «άστυ» (πόλη) και «νέμω» (διοικώ).

Κατά τα άρθρα 2 και 3 του Π.Δ. 2800/29 Φεβρουαρίου του 2000 η ελληνική αστυνομία υπάγεται στο Υπουργείο Δημόσιας Τάξης, ενώ κατά τα άρθρα 8, 9 του ίδιου Π.Δ. γίνεται ο εννοιολογικός προσδιορισμός της ελληνικής αστυνομίας. Συγκεκριμένα, στο άρθρο 8 ορίζεται¹⁴ πως στόχο της ελληνικής αστυνομίας αποτελεί :

- Η εξασφάλιση της δημόσιας ειρήνης και ευταξίας και της απρόσκοπτης κοινωνικής διαβίωσης των πολιτών που συμπεριλαμβάνει την άσκηση της Αστυνομίας γενικής αστυνόμευσης και τροχαίας.
- Η πρόληψη και καταστολή του εγκλήματος και την προστασία του κράτους και του δημοκρατικού πολιτεύματος, στα πλαίσια της συνταγματικής τάξης που περιλαμβάνει την άσκηση της αστυνομίας δημόσιας και κρατικής ασφάλειας.
- Η Ελληνική Αστυνομία συμμετέχει στην εξασφάλιση της εθνικής άμυνας σε συνεργασία με τις ένοπλες δυνάμεις.
- Συμμετέχει στην αντιμετώπιση κάθε έκτακτης ανάγκης που προκύπτει από θεομηνίες και ατυχήματα ή άλλα καταστροφές σε περίοδο ειρήνης ή πολέμου, σε συνεργασία με τις συναρμόδιες αρχές και υπηρεσίες.
- Η διασφάλιση της κοινωνικής ειρήνης και ευταξίας και η παροχή έννομης προστασίας στους πολίτες και συνδρομής στις αρχές.
- Η τήρηση της τάξης στους δημόσιους χώρους και στις δημόσιες συγκεντώσεις και συναθροίσεις και η προστασία των ατομικών και συλλογικών δικαιωμάτων των πολιτών κατά τις εκδηλώσεις αυτές.
- Ο έλεγχος της λειτουργίας δημόσιων κέντρων, θεαμάτων και καταστημάτων
- Η τήρηση της τάξης στις συνεδριάσεις των δικαστηρίων και στις μεταγωγές των κρατουμένων.
- Η τήρηση της αγορανομικής και τουριστικής νομοθεσίας.

¹⁴ Η έκταση των αρμοδιοτήτων της Ελληνικής Αστυνομίας που εμπίπτουν στις παραγράφους του άρθρου αυτού προσδιορίζεται από τις εκάστοτε ισχύουσες διατάξεις.

- Η δίωξη των εγλημάτων κατά της ζωής, της προσωπικής ελευθερίας, της ιδιοκτησίας και των περιουσιακών δικαιωμάτων.
- Ο έλεγχος και η δίωξη της παράνομης διακίνησης ναρκωτικών.
- Η δίωξη του λαθρεμπορίου και της αρχαιοκαπηλίας.
- Η μέριμνα για την προστασία των ανηλίκων και την εφαρμογή των διατάξεων για τα ήθη.
- Ο έλεγχος της τήρησης των διατάξεων που αφορούν τα υπομνήματα και την προστασία του εθνικού νομίσματος και συναλλάγματος.
- Η επιτήρηση των τόπων όπου συχνάζουν ύποπτοι διάπραξης εγκλημάτων και τον έλεγχο των προσώπων αυτών.
- Η αναζήτηση εξαφανισθέντων προσώπων και απολεσθέντων και κλεμμένων αντικειμένων.
- Η αναζήτηση και σύλληψη των διωκόμενων προσώπων.
- Η προστασία του κράτους και του δημοκρατικού πολιτεύματος.
- Η προστασία επίσημων προσώπων, Ελλήνων και αλλοδαπών, που βρίσκονται στη χώρα.
- Ο έλεγχος της τήρησης των διατάξεων που αφορούν την είσοδο, παραμονή και εργασία των αλλοδαπών στη χώρα.
- Ο έλεγχος της τήρησης των διατάξεων που αφορούν τα όπλα και τις εκρηκτικές ύλες.

Στο άρθρο 9 του ίδιου διατάγματος ορίζονται τα εξής :

- Η Ελληνική Αστυνομία αποτελεί ιδιαίτερο ένοπλο σώμα ασφαλείας και λειτουργεί με τους δικούς της Οργανικούς Νόμους. Για την εκτέλεση της αποστολής εφοδιάζεται με τα αναγκαία μέσα κα εξοπλισμό. Το αστυνομικό προσωπικό της έχει ιδιαίτερη ιεραρχία, αντίστοιχη της στρατιωτικής και δικούς του κανόνες πειθαρχίας και δεν εφαρμόζονται στο προσωπικό αυτό οι διατάξεις που αφορούν τους δημόσιους πολιτικούς υπαλλήλους.
- Όλες οι υπηρεσίες της Ελληνικής Αστυνομίας και το προσωπικό αυτής τελούν σε διαρκή ετοιμότητα για την πρόληψη και καταστολή του εγκλήματος, την προστασία του δημοκρατικού πολιτεύματος και της έννομης τάξης και την αντιμετώπιση έκτακτων αναγκών. Το αστυνομικό προσωπικό, οι συνοριακοί

φύλακες και οι ειδικοί φρουροί θεωρούνται ότι βρίσκονται σε διατεταγμένη υπηρεσία, σε κάθε περίπτωση που καθίσταται αναγκαία η παρέμβασή τους.

- Το προσωπικό του τελευταίου εδαφίου της προηγούμενης παραγράφου εκπαιδεύεται στη χρήση όπλων και ειδικών μέσων και μηχανημάτων και φέρει για την άσκηση των καθηκόντων του κατάλληλο οπλισμό, εφόδια και μέσα.
- Με κοινή απόφαση των Υπουργών Εθνικής Άμυνας και Δημόσιας Τάξης δύναται να εκπαιδεύεται και στις σχολές και στα κέντρα εκπαίδευσης των ενόπλων δυνάμεων Γ.Μ.¹⁵

¹⁵ Καράκωστα Ι., Δίκαιο της Αστυνομίας, 1987, σ. 55 επ..

ΕΙΔΙΚΕΣ ΚΥΡΙΑΡΧΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ – Ο ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΟΣ ΩΣ ΦΟΡΕΑΣ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

Ο αστυνομικός ως υποκείμενο δικαίου απολαμβάνει τα προβλεπόμενα από το Σύνταγμα ατομικά δικαιώματα¹⁶. Η διαφοροποίηση έναντι των άλλων φορέων των ατομικών δικαιωμάτων έγκειται στο γεγονός ότι λόγω της ειδικής σχέσης εξουσίας στην οποία υπόκεινται οι αστυνομικοί, τα δικαιώματά τους περιορίζονται από τις υποχρεώσεις που επιβάλλουν η υπηρεσία και η φύση των καθηκόντων τους.

Το Σύνταγμα διακηρύσσει στο άρθρο 4 παρ. 1 ότι «οι Έλληνες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου» (ισονομία). Η πολιτική ή δημοκρατική ισότητα εκφράζεται στην ίση για όλους τους Έλληνες κατοχύρωση όλων των πολιτικά σημαντικών ατομικών δικαιωμάτων (ανάφερε τα δικαιώματα). Ωστόσο, το Σύνταγμα προβλέπει σε ειδικές διατάξεις περιορισμούς ή παρεκκλίσεις από την αρχή της ισότητας για λόγους δημόσιου συμφέροντος ή κοινωνικής δικαιοσύνης.

Ανάμεσα στο κράτος και σε κάθε ιδιώτη υπάρχει μια «γενική κυριαρχική σχέση» που προκύπτει από την κυριαρχία ως εννοιολογικό στοιχείο του κράτους και έχει ως άκρα όρια τα ατομικά δικαιώματα του ανθρώπου και του πολίτη. Ορισμένοι, όμως, ιδιώτες τελούν έναντι του κράτους, πέραν της γενικής, και σε ειδική κυριαρχική σχέση.

Το αντικειμενικό νομικό περιβάλλον μέσα στο οποίο πραγματοποιείται η εφαρμογή των συνταγματικών δικαιωμάτων εμφανίζεται σε δύο διαφορετικά επίπεδα, σε αυτό της γενικής σχέσης και σε εκείνο των ειδικών σχέσεων¹⁷. Το γενικό επίπεδο περιλαμβάνει τη γενική κυρίαρχη σχέση – γενική σχέση κράτους και πολιτών – και τη γενική διαπροσωπική σχέση, τη γενική κοινωνική σχέση μεταξύ των πολιτών. Παράλληλα, το ειδικό πεδίο περιλαμβάνει τις ειδικές κυριαρχικές σχέσεις και τις ειδικές διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ των πολιτών. Ειδική κυριαρχική σχέση είναι η ειδική σχέση εξουσίας στην οποία βρίσκεται πρόσκαιρα ή για περισσότερο χρόνο ο πολίτης και ένεκα της οποίας έχει αυξημένες έναντι του κράτους υποχρεώσεις.

Η κλασική θεωρία διακρίνοντας τα δύο επίπεδα θεωρεί ως πεδίο εφαρμογής των ατομικών δικαιωμάτων μόνο το γενικό πεδίο της γενικής κυριαρχικής σχέσης. Μετά την κατάκτηση της εφαρμογής των συνταγματικών δικαιωμάτων στη γενική κυριαρχική σχέση κράτους – πολιτών άρχισε να προβάλλεται το αίτημα της εφαρμογής των συνταγματικών δικαιωμάτων σε μερικότερους χώρους, σε

¹⁶ Σπυριδάκη Α., Γενικές Αρχές, σ. 120 επ.

¹⁷ Κατά τη διαδικασία εφαρμογής των συνταγματικών δικαιωμάτων πρέπει να εντοπίζεται, αν η εφαρμογή συντελείται στο πεδίο της γενικής ή ειδικής σχέσης. Δεσμεύσεις που προέρχονται από οριοθετήσεις, δεν είναι ούτε καν απλοί, επιτρεπόμενοι περιορισμοί, αλλά απλές ρυθμίσεις. Στις απλές ρυθμίσεις δεν τίθεται θέμα περιορισμού του δικαιώματος αλλά οριοθέτησης. Με τις οριοθετήσεις ο συντακτικός νομοθέτης δεν περιορίζει, αλλά χαράσσει το ανώτατο όριο της ελευθερίας. Δαγτόγλου Π., Ατομικές ελευθερίες, τ. Α', σ. 164.

μερικότερες έννομες σχέσεις, θεσμούς και χώρους του δημοσίου δικαίου. Η διάκριση των δύο πεδίων εφαρμογής σε γενικό και ειδικό είναι ιδιαζούσης σημασίας, καθώς διαφοροποιείται σημαντικά η νομική μεταχείριση των συνταγματικών δικαιωμάτων στις δύο περιπτώσεις. Στο πλαίσιο της γενικής σχέσης πραγματοποιούνται οριοθετήσεις, ενώ σε εκείνο των ειδικών σχέσεων επιβάλλονται περιορισμοί. Οι ειδικές σχέσεις που εμφανίζουν ενδιαφέρον από την άποψη της εφαρμογής των συνταγματικών δικαιωμάτων είναι οι αναγνωριζόμενες από το Σύνταγμα.

ΓΕΝΙΚΕΣ ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΕΙΣ ΑΣΚΗΣΗΣ ΤΩΝ ΑΤΟΜΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ¹⁸

ΡΗΤΡΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΤΗΤΑΣ Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΣΥΜΦΕΡΟΝΤΟΣ¹⁹

Η νομολογία συχνά επικαλείται το δημόσιο συμφέρον για να δικαιολογήσει περιορισμούς των ατομικών δικαιωμάτων.

Το δημόσιο (γενικό, κοινό, κοινωνικό, λαϊκό, εθνικό) συμφέρον δεν έχει εκ των προτέρων σαφές περιεχόμενο. Αυτό ισχύει και για το ιδιωτικό συμφέρον, εντούτοις η αοριστία του δημόσιου συμφέροντος είναι πολλαπλάσια λόγω της πληθώρας των φορέων του. Ο κίνδυνος της ανασφάλειας δικαίου και της αναρχίας είναι προφανής, επομένως η έννοια του δημόσιου συμφέροντος έχει ιδιαίτερη σημασία. Ο καθορισμός του ιδιωτικού συμφέροντος επαφίεται στον εκάστοτε φορέα του την ίδια στιγμή που το δημόσιο συμφέρον δεν μπορεί να καθορισθεί με αυτόν τον τρόπο. Εάν ως δημόσιο συμφέρον θεωρηθεί το συμφέρον του λαού είναι σαφές ότι ο καθορισμός καθίσταται δυσχερής. Επομένως χρειάζεται η θέσπιση κανόνων για την εξειδίκευση του δημόσιου συμφέροντος. Οι κανόνες αυτοί απαρτίζουν το Σύνταγμα το οποίο εξειδικεύει το δημόσιο συμφέρον είτε ορίζει τα αρμόδια για αυτό όργανα.

Το δημόσιο συμφέρον δεν μπορεί να θεμελιώσει απαλλαγή από την αρχή της, αλλά απεναντίας δημόσιο συμφέρον είναι μόνο ό,τι τα συνταγματικώς οριζόμενα όργανα ορίζουν ως δημόσιο συμφέρον. Ωστόσο, για να αποτρέψει την επικράτηση μια αντίληψης περί του δημοσίου συμφέροντος που θα εξουδετέρωνε τη δικαιοσύνη και την ελευθερία θυσιάζοντας το άτομο στο σύνολο, το Σύνταγμα περιορίζει το νομοθέτη κατοχυρώνοντας τα ατομικά δικαιώματα.

¹⁸ Ράϊκο , Θεμελιώδη Δικαιώματα, σ. 175 επ., Τσάτσο Δ., Συνταγματικό Δίκαιο, τ. Γ΄ Θεμελιώδη Δικαιώματα Ι, Γενικό Μέρος, 1988, σ. 261 επ., Δαγτόγλου Π., Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα, τ. Α΄, 1991, σ. 179.

¹⁹ Δαγτόγλου Π., Δημόσιο συμφέρον και Σύνταγμα, ΤοΣ 1986, σ. 425, Σπηλιωτόπουλο Ε., Εγχειρίδιο διοικητικού δικαίου, 2001, αρ. 77 επ.. Συμεωνίδη Ι., Πτυχές της έννοιας του δημόσιου συμφέροντος, ΔΔ 1990, σ. 764, Χρυσόγονο Κ., Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα, 2002, Ι παρ. 8 Β, Μάνεση Α., Ατομικές ελευθερίες, σ. 22, Μάνεση Α., Συνταγματικό δίκαιο, 1980, σ. 200 επ..

ΡΗΤΡΑ ΤΗΣ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗΣ ΝΟΜΙΜΟΤΗΤΑΣ²⁰ ΣΥΝΤΑΓΜΑ – ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΛΛΩΝ

Τα όργανα της αστυνομίας δεν επιτρέπεται να ενεργούν για την εκπλήρωση σκοπών διαφορετικών από εκείνους που ορίζουν οι νόμοι. Η αρχή της σκοπιμότητας δεν έχει θέση στην άσκηση της αστυνομικής εξουσίας.

Μάλιστα, τα όργανα της ΕΛΑΣ ως δημόσιοι υπάλληλοι είναι «ειδικοί πολίτες»²¹ και ως τέτοιοι έχουν την υποχρέωση της «ειδικής νομιμοφροσύνης» παράλληλα με την υποχρέωση της γενικής νομιμοφροσύνης όλων των πολιτών. Σύμφωνα με το Σύνταγμα, οι «δημόσιοι υπάλληλοι είναι εκτελεστές της θέλησης του κράτους και υπηρετούν το λαό, οφείλουν πίστη στο Σύνταγμα και υπηρετούν την πατρίδα»²². Συγχρόνως, συνιστά «πειθαρχικό παράπτωμα η έλλειψη πίστης, σεβασμού, και αφοσίωσης στο Σύνταγμα, τους νόμους και το Δημοκρατικό πολίτευμα και η κάθε ενέργεια που στρέφεται άμεσα ή έμμεσα στην υπονόμηση της έννομης τάξης.

Η αρχή της νομιμότητας είναι κατά βάση προσανατολισμένη στη γενική κυριαρχική σχέση μεταξύ ιδιώτη και κράτους. Σύμφωνα με τη νομολογία :

Ο περιορισμός του ατομικού δικαιώματος πρέπει να προβλέπεται ειδικώς από σύμφωνο με το Σύνταγμα νόμο κι όχι από στερούμενη ειδικής νομοθετικής εξουσιοδότησεως πράξη της διοικήσεως, όπως προεδρικό διάταγμα, υπουργική απόφαση ή διαταγή του αρχηγού της αστυνομίας²³.

Ο περιορισμός δεν πρέπει να αφορά ατομικά δικαιώματα μη επιδεκτικά οποιουδήποτε περιορισμού²⁴.

Ο περιορισμός που είναι κατ' αρχήν σύμφωνος με το Σύνταγμα, δεν πρέπει να φτάνει ως την αναίρεση της ουσίας, την προσβολή του πυρήνα του δικαιώματος²⁵.

Ο περιορισμός που είναι καταρχήν σύμφωνος με το Σύνταγμα πρέπει να δικαιολογείται από το δημόσιο συμφέρον και να τελεί σε εύλογη αναγκαιότητας προς την ειδική κυριαρχική σχέση (αρχή της αναλογικότητας)²⁶.

²⁰ Ράϊκο, Θεμελιώδη δικαιώματα, σ. 175.

²¹ Τάχο Α., Δίκαιο της Δημόσιας Τάξης, σ. 175.

²² Άρθρ. 103 παρ. 1 Σ..

²³ ΣτΕ 1123/62 : «Οι δια του υπ' αριθμόν 3/1934 ειδικού κανονισμού τιθέμενοι περιορισμοί ως προς την σύναψιν μνηστείας (άρθρ. 2 παρ. 3 και από 22.4.1947 διαταγή του Αρχηγού της Αστυνομίας Πόλεων), αναγόμενοι κατά βάσιν εις την σφαίραν των προσωπικών σχέσεων του αστυνομικού υπαλλήλου, μόνον δια διατάξεως νόμου θα ηδύνατο να θεσπισθώσιν»

²⁴ ΣτΕ 4950/76, ΤοΣ 1977, σ. 163.

²⁵ ΣτΕ 2209/77, ΤοΣ 1977, σ. 636, ως προς το δικαίωμα της ελεύθερης έκφρασης : «δύνανται μεν, καθ' όσον αφορά τους δημοσίους υπαλλήλους και ειδικώτερον τους στρατιωτικούς, ευρισκομένους προς το κράτος εις ηθελημένην ειδικήν σχέσιν εξουσιάζσεως, αν επιβληθούν ωρισμένοι περιορισμοί, οι οποίοι όμως ουδέποτε δύνανται να οδηγήσουν εις την κατάργησιν του αναφερθέντος δικαιώματος»

Ο αστυνομικός κατά την εκτέλεση των καθηκόντων του νομιμοποιείται να χρησιμοποιεί με διακριτική ευχέρεια όλα τα αναγκαία μέσα για την επίτευξη του νόμιμα επιδιωκόμενου ή επιτρεπόμενου σκοπού δίχως, όμως, να καταχράται την εξουσία του.

Η αρχή της απαγόρευσης²⁸ της καταχρηστικής άσκησης της αστυνομικής εξουσίας επιζητώντας και επιτρέποντας το βαθύτερο έλεγχο της εσώτατης υπόστασης που οδήγησε στην τέλεση της πράξης υψώνει φραγμούς στην εκτίμηση του αστυνομικού οργάνου κατά την άσκηση της διακριτικής ευχέρειας. Η κατάχρηση της εξουσίας συνδέεται με τον σκοπό που επιδιώκουν τα αστυνομικά όργανα και με τα μέσα που χρησιμοποιούν για να επιτύχουν τον σκοπό τους.

Κατάχρηση εξουσίας υπάρχει όταν η αστυνομική αρχή, αν και αρμόδια να προβεί στην έκδοση της πράξης, παρ' όλο που τηρεί τους διαγραμμαμένους τύπους και δεν παραβαίνει ευθέως το νόμο, κάνει χρήση της αρμοδιότητας της για σκοπό διαφορετικό από εκείνο τον οποίο υπαγορεύει η δημόσια τάξη υπό ευρεία έννοια ή επιβάλλει το ιδιαίτερο συμφέρον της αστυνομικής υπηρεσίας.

²⁶ ΣτΕ 395/78, ΤοΣ 1978, σ. 176, ΣτΕ 2491/76, ΤοΣ 1976, σ. 695 (Η καθιερούμενη από το νόμο προϋπόθεση «απόλυτης αφοσιώσεως στα εθνικά ιδεώδη» όχι μόνο της μελλοντικής συζύγου χωροφύλακα αλλά και συγγενών της μέχρι β' βαθμού, βρίσκεται προφανώς πέραν των περιορισμών ελεύθερης επιλογής συζύγου λόγω του ενδεχόμενου περιορισμού που μπορεί να ασκήσει το όργανο της τάξεως κατά την εκτέλεση των καθηκόντων του.), ΣτΕ 4590/76, ΤοΣ 1977, σ. 163 (άδεια γάμου κατώτερων αξιωματικών σωμάτων ασφαλείας), ΣτΕ 309/77, ΤοΣ 1977, σ. 474, ΣτΕ 403/78, ΤοΣ 1978, σ. 565 (έλεγχος πίστεως οικογένειας υποψηφίου προς κατάταξη στη χωροφυλακή).

²⁷ Γενικά για την έννοια της καταχρήσεως δικαιώματος βλ. Κουράκη Ν., Κατάχρησις δικαιώματος κατά το ιδιωτικόν και δημόσιον δίκαιον, 1978, Σταθόπουλο Μ., Γενικό Ενοχικό Δίκαιο Ι, σ. 100 επ.. Τάχου Α., Δίκαιο Δημόσιας Τάξης, 1990, σ. 148. Άρθρ. 17 ΕΣΔΑ : («Απαγόρευση κατάχρησης δικαιώματος») : παρ. 1 « Ουδεμία διάταξις της παρούσης Συμβάσεως δύναται να ερμηνευθεί ως επαγομένη δι' εν Κράτος, μίαν ομάδα ή εν άτομον οιονδήποτε δικαίωμα όπως επιδοθή εις δραστηριότητα ή εκτέλεση πράξεις σκοπούσας εις την καταστροφήν των δικαιωμάτων ή ελευθεριών, των αναγνωρισθέντων εν τη παρούση Συμβάσει, ή εις περιορισμούς των δικαιωμάτων και ελευθεριών τούτων μεγαλύτερων των προβλεπομένων εν τη ρηθείση Συμβάσει.»

²⁸ Βενιζέλο Ευ., Το άρθρο 25 παρ. 3 του Συντάγματος (καταχρηστική άσκηση δικαιώματος) στη νομολογία. Έξι διαπιστώσεις και πρόσταση ερμηνείας στον τόμο Οι Συνταγματικές ελευθερίες στην πράξη, 1986, σ. 97 επ., άρθρ. Μάνεση Α., Ατομικές Ελευθερίες, σ. 83 και επ., Παντελή Α., Ζητήματα συνταγματικών επιφυλάξεων, σ. 229. Νομολογία : Α.Π. 73/99, ΤοΣ 2000, σ. 1247.

ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ

Κατά την αρχή αυτή, ως εφαρμόζεται στα ατομικά δικαιώματα, μεταξύ του νόμιμου σκοπού που επιδιώκει ένας περιορισμός του δικαιώματος και της εντάσεως, εκτάσεως και διάρκειας του συγκεκριμένου περιορισμού πρέπει να υπάρχει εύλογη σχέση. Η σχέση δεν είναι εύλογη όταν ο περιορισμός που επιβάλλεται :

- Είναι απρόσφορος (ακατάλληλος) για την επίτευξη του αποτελέσματος.
- Είναι μεν πρόσφορος αλλά επαχθέστερος σε ένταση, έκταση ή διάρκεια από το αναγκαίο για την επίτευξη του αποτελέσματος μέτρο²⁹.
- Είναι μεν πρόσφορος αλλά δυσανάλογος εν σχέσει προς τους λόγους που τον προκάλεσαν ή το αντικειμενικά επιτεύξιμο αποτέλεσμα.

Η αρχή της αναλογικότητας είναι συνταγματική αρχή³⁰ και μάλιστα η αναθεώρηση του 2001 την διακήρυξε ρητά στο άρθρο 25 παρ. 1 εδ. 4 : «Οι κάθε είδους περιορισμοί που μπορούν κατά το Σύνταγμα να επιβληθούν στα δικαιώματα αυτά (δικαιώματα του ανθρώπου) πρέπει να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας». Αλλά και χωρίς τη ρητή αυτή διακήρυξη, από το άρθρο 5 παρ. 1 (μη αναθεωρήσιμη διάταξη κατά το άρθρο 110) συνάγεται ότι οι περιορισμοί της ελευθερίας αναπτύξεως της προσωπικότητας δεν μπορούν να ξεπερνούν το αναγκαίο μέτρο για την προστασία του Συντάγματος, των χρηστών ηθών και των δικαιωμάτων άλλων. Επίσης, η κατά το άρθρο 25 παρ. 1 κρατική εγγύηση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και η υποχρέωση των κρατικών οργάνων να διασφαλίζουν την «ανεμπόδιστη και αποτελεσματική» άσκησή τους έχει το νόημα ότι δεν επιτρέπει δυσανάλογες προσβολές των δικαιωμάτων αυτών.

Η ελληνική νομολογία αναφέρεται πλέον ρητά στην αρχή της αναλογικότητας την οποία συνάγει από την έννοια του κράτους δικαίου και τη χαρακτηρίζει ως συνταγματική αρχή.

Η αρχή της αναλογικότητας διακρίνεται σε τρεις επιμέρους αρχές

ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑΣ³¹

η λήψη μέτρων βίας από αστυνομικούς δικαιολογείται εφόσον ασκείται μόνον όταν είναι απολύτως αναγκαία. Ο έλεγχος της αναγκαιότητας προηγείται εκείνου της προσφορότητας και αναλογίας του προς την επαπειλούμενη διατάραξη της δημόσιας τάξης. Αναγκαίο είναι το μέσο όταν το αστυνομικό όργανο δε θα

²⁹ Διάλυση παράνομης συναθροίσεως από την αστυνομία με χρήση πυροβόλων όπλων, ενώ προφανώς αρκούσαν ηπιότερα μέσα.

³⁰ ΣτΕ 2245/99, ΔτΑ 2000, σ. 731, ΣτΕ 1426/89, ΤοΣ 1989, σ. 302.

³¹ Δαγτόγλου Π., Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα, τ. Α., σ. 182.

μπορούσε να επιλέξει ένα άλλο εξίσου αποτελεσματικό μέτρο, το οποίο, ωστόσο, δε θα περιόριζε ή θα περιόριζε λιγότερο τα θεμελιώδη δικαιώματα του πολίτη. Η αρχή της αναγκαιότητας ενεργοποιεί μια εξίσου θεμελιώδη αρχή της αστυνομικής επέμβασης, αυτή της διαρκούς διατεταγμένης υπηρεσίας. Κατά συνέπεια, δικαιολογείται ως υποχρέωση και αρμοδιότητα επέμβασης μόνο όταν είναι απαραίτητη για την πρόληψη ή καταστολή παράνομης ενέργειας ή παράλειψης. Το αναγκαίο μέτρο αποκτά εξέχουσα ως όριο για την επισήμανση καταχρηστικής εφαρμογής των εκάστοτε περιορισμών των ατομικών δικαιωμάτων στα πλαίσια της άσκησης της αστυνομικής εξουσίας. Με βάση το κριτήριο της αναγκαιότητας ξεπερνά τα τιθέμενα από την αρχή της αναλογικότητας όρια ο περιορισμός ο οποίος, αν και πρόσφορος, είναι επαχθέστερος σε ένταση, έκταση ή διάρκεια από το αναγκαίο για την επίτευξη του αποτελέσματος μέτρο. Η αναγκαιότητα θεμελιώνει και συνάμα επιτρέπει τη λήψη του αστυνομικού μέτρου. Αναγκαίο είναι μόνο το μέτρο που θεωρείται κατ' ουσία και τρόπο εφαρμογής αναγκαίο σε μία δημοκρατική κοινωνία στηριγμένη στην ελευθερία. Μάλιστα, σε αυτό συνηγορεί και η περιεχόμενη στο άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος κρατική εγγύηση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και η υποχρέωση των κρατικών οργάνων να διασφαλίζουν την ακώλυτη και αποτελεσματική άσκησή τους δίχως να επιτρέπεται η δυσανάλογη προσβολή των δικαιωμάτων αυτών.

ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΚΑΤΑΛΛΗΛΟΤΗΤΑΣ :

Σύμφωνα με την αρχή αυτή το μέτρο που χρησιμοποιεί η αστυνομική αρχή πρέπει να είναι πρόσφορο, ικανό να οδηγήσει στην πραγματοποίηση του προβλεπόμενου από το νόμο σκοπού. Αυτό βέβαια προϋποθέτει ότι το εν λόγω μέτρο δύναται από νομική άποψη να συμβάλει στην επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού.

ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ STRICTO SENSU³²

Επιβάλλει την ύπαρξη εύλογης σχέσης μεταξύ του συγκεκριμένου διοικητικού μέτρου και του επιδιωκόμενου σκοπού. Αυτό πραγματώνεται όταν το λαμβανόμενο μέτρο συνεπάγεται τα λιγότερα δυνατά μειονεκτήματα για τον πολίτη. Η αρχή της αναλογικότητας υπό στενή έννοια υποδιακρίνεται στις επιμέρους αρχές της ελάχιστης δυνατής προσβολής ή του ηπιότερου μέσου, της αποφυγής ασύμμετρων – δυσανάλογων συνεπειών και την απαγόρευση της χρονικής ασυνέπειας.

³² Δαγτόγλου Π., Γενικό Διοικητικό Δίκαιο, 1997, σ. 184

ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΙΣΟΤΗΤΑΣ³³

Στο άρθρο 4 παρ. 1 του Συντάγματος ορίζεται πως «Οι Έλληνες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου», ενώ στην παρ. 2 πως «Οι Έλληνες και οι Ελληνίδες έχουν ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις».

Σε ειδικές διατάξεις το Σύνταγμα προβλέπει περιορισμούς ή παρεκκλίσεις από την αρχή της ισότητας για λόγους δημόσιου συμφέροντος ή κοινωνικής δικαιοσύνης.

Η αρχή της ισότητας αποτελεί ατομικό δικαίωμα αλλά και αντικειμενικό κανόνα δικαίου, η παραβίαση του οποίου από τις αρχές δύναται να θεμελιώσει την αστική ευθύνη του κράτους.

Όταν η διοίκηση ασκεί δέσμια αρμοδιότητα δεν τίθεται ζήτημα εφαρμογής της αρχής της ισότητας. Αντίθετα, στην περίπτωση που η διοίκηση ενεργεί κατά διακριτική ευχέρεια, η αρχή της ισότητας επιβάλλει στη διοίκηση ίση μεταχείριση όμοιων περιπτώσεων αλλά και διάφορη μεταχείριση ανόμοιων περιπτώσεων.

³³ Δαγτόγλου Π., Γεν. Διοικ. Δίκαιο, 2004, αρ. 402 επ., Μανιτάκη Α., Η συνταγματική αρχή της ισότητας και η έννοια του γενικού συμφέροντος, ΤοΣ 1978, σ. 433.

ΔΙΑΚΡΙΤΙΚΗ ΕΥΧΕΡΕΙΑ³⁴

Λόγω της αδυναμίας ακριβούς πρόβλεψης του περιεχομένου των εκάστοτε ληπτέων αστυνομικών μέτρων και επεμβάσεων το δίκαιο της δημόσιας τάξης διέπεται από την αρχή του επίκαιρου. Η αρχή αυτή εξασφαλίζει στα αστυνομικά όργανα τον απαραίτητο χώρο ώστε αυτά να είναι σε θέση να ανταποκριθούν άμεσα σε κάθε διακινδύνευση ή προσβολή της δημόσιας τάξης ή ασφάλειας επιλέγοντας κάθε φορά τα πλέον πρόσφορα και κατάλληλα μέτρα. Κατ' απόρροια αυτού, εναπόκειται στη διακριτική ευχέρεια της αστυνομίας ο τρόπος δραστηριοποίησης αυτής. Η επιλογή τους, όμως, αυτή ελέγχεται ως προς την υπέρβαση των άκρων ορίων ή την κακή χρήση της διακριτικής εξουσίας τους, εφόσον επήλθε βλάβη στα δικαιώματα των διοικουμένων. Εάν, από πράξεις ή παραλείψεις παράνομες των αστυνομικών αρχών προξενήθηκαν σε πολίτες ζημίες το Δημόσιο ευθύνεται σε αποζημίωση βάσει του άρθρου 105 ΕισΝΑΚ σύμφωνα με το οποίο ευθύνη του δημοσίου συντρέχει όχι μόνον όταν παραβιάζεται συγκεκριμένη διάταξη νόμου αλλά κι όταν παραλείπονται τα ιδιαίτερα καθήκοντα και οι υποχρεώσεις που αρμόζουν στην εκάστοτε περίπτωση σύμφωνα με την κείμενη νομοθεσία. Ωστόσο, δεν αποτελεί κακή χρήση της διακριτικής ευχέρειας η ανεπιτυχής προσπάθεια των αστυνομικών, εάν αυτή ήταν εύλογη και πρόσφορη αλλά εξαιτίας αιφνίδιων λόγων κατέστη αναποτελεσματική. Απεναντίας, θεμελιώνεται δέσμια υποχρέωση για αστυνομική ενέργεια όταν πρόκειται για ενάσκηση αστυνομικού καθήκοντος που αφορά στην προστασία συγκεκριμένου δικαιώματος των προσώπων. Δικαίωμα, δηλαδή, που θεμελιώνεται σε κανόνα δικαίου ο οποίος από κοινού με το δημόσιο συμφέρον προστατεύει ή παρέχει συγκεκριμένο δικαίωμα ή έννομο συμφέρον.

³⁴ Σπηλιωτόπουλο Ε., Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου, 2001, σ. 158 και 528 επ., Κοντιάδης Ξεν., Το κοινωνικό κράτος πρόληψης ως απάντηση στην κρίση του παραδοσιακού κοινωνικού κράτους, Εφαρμογές Δημοσίου Δικαίου, 2005, Τόμος 1, σ. 1 επ..

ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ³⁵ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΣΚΗΣΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

Στους περιορισμούς³⁶ άσκησης ο φορέας διατηρεί το δικαίωμα, όμως περιορίζεται η άσκησή του χρονικά, τοπικά ή ως προς τον τρόπο. Οι περιορισμοί άσκησης δεν επηρεάζουν το νομικό καθεστώς του φορέα, καθώς ο δικαιούχος εξακολουθεί να είναι φορέας. Περιορισμοί, δηλαδή συρρικνώσεις του γενικού περιεχομένου είναι δυνατοί μόνο στο πλαίσιο των ειδικών σχέσεων. Η επιβολή περιορισμών στα συνταγματικά δικαιώματα στις ειδικές έννομες σχέσεις αποτελεί αναγκαιότητα που προκύπτει από την ταυτόχρονη συνταγματική προστασία δικαιωμάτων³⁷ και θεσμών και από το γεγονός ότι στα στενότερα αυτά πλαίσια τα συνταγματικά δικαιώματα δεν χωρούν σε όλο το μήκος και πλάτος τους. Κατ' απόρροια αυτού οποιαδήποτε επιφύλαξη υπέρ του νόμου αναφέρεται στην επιβολή περιορισμών μόνο στις ειδικές σχέσεις κι όχι στη γενική σχέση.

Οι γνήσιοι περιορισμοί των ατομικών δικαιωμάτων αφορούν τον τρόπο και σκοπό της ασκήσεώς τους. Μπορούν να προβλέπονται από το ίδιο το Σύνταγμα ή, κατ' εξουσιοδότηση, από το νόμο ή, κατά συνταγματική αναγνώριση, και από το διεθνές δίκαιο. Οι περιορισμοί που προβλέπονται από το ίδιο το Σύνταγμα περιέχονται είτε στη διάταξη που κατοχυρώνει το εκάστοτε ατομικό δικαίωμα είτε σε άλλα άρθρα που προστατεύουν άλλα δικαιώματα είτε στα γενικής εφαρμογής άρθρα 2 παρ. 1³⁸ και 25 παρ. 1 και 3³⁹.

Κατά το άρθρο 25 παρ. 1 εδ. δ' οι κάθε είδους περιορισμοί που μπορούν να επιβληθούν στα συνταγματικά δικαιώματα πρέπει να προβλέπονται απευθείας από το Σύνταγμα ή από το νόμο, εφόσον υπάρχει επιφύλαξη υπέρ αυτού. Η διάταξη αυτή καθιερώνει την αρχή της συνταγματικής πρόβλεψης των περιορισμών κατά την οποία «ουδείς περιορισμός χωρίς ορισμένη συνταγματική διάταξη». Η αρχή αυτή προκύπτει από την τυπική υπεροχή του Συντάγματος και

³⁵ Δημητρόπουλο Α., Η Συνταγματική προστασία του ανθρώπου από την ιδιωτική εξουσία. Συμβολή στο πρόβλημα της «τριτενέργειας», 1981/82, σ. 238 επ., Άρθρ. 18 ΕΣΔΑ : («Ορια στη χρήση των περιορισμών σε δικαιώματα») : « Οι επιτρεπόμενοι κατά τις διατάξεις της παρούσης Συμβάσεως περιορισμοί των ειρημένων δικαιωμάτων και ελευθεριών δεν επιτρέπεται να εφαρμοσθούν ειμή προς τον σκοπόν δια τον οποίον καθιερώθησαν.».

³⁶ Η έννοια του περιορισμού πρέπει να είναι συγκεκριμένη. Η παραδοσιακή θεωρία χρησιμοποιεί τον όρο «περιορισμός» με την ευρύτερη έννοια του όρου, στην οποία συμπεριλαμβάνει και τις οριοθετήσεις. Από την ευρεία έννοια του περιορισμού διακρίνεται η στενή νομική έννοια αυτού (*terminus technicus*). Μόνον οι επιτρεπόμενοι, δηλαδή οι απλοί, οι αιτιώδεις περιορισμοί είναι κατά την κυριολεξία υπό νομική έννοια περιορισμοί, καθόσον οι αναίτιώδεις αποτελούν προσβολές των συνταγματικών δικαιωμάτων.

³⁷ Δημητρόπουλο, Κοινωνικός Ανθρωπισμός, ΝοΒ, σ. 1656, του ίδιου, Τα αμυντικά δικαιώματα του ανθρώπου και η μεταβολή της έννομης τάξεως, 1981, σ. 20 επ., του ίδιου, Η συνταγματική προστασία, σ. 93 επ..

³⁸ Άρθρ. 2 παρ. 1 Σ : «Ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας.».

³⁹ Άρθρ. 25 παρ. 1 Σ : «Τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου τελούν υπό την εγγύηση του Κράτους. Όλα τα κρατικά όργανα υποχρεούνται να διασφαλίζουν την ανεμπόδιστη και αποτελεσματική άσκησή τους. Τα δικαιώματα αυτά ισχύουν και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών στις οποίες προσιδιάζουν. Οι κάθε είδους περιορισμοί που μπορούν κατά το Σύνταγμα να επιβληθούν στα δικαιώματα αυτά πρέπει να προβλέπονται είτε απευθείας από το Σύνταγμα είτε από το νόμο, εφόσον υπάρχει επιφύλαξη υπέρ αυτού και να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας.» και παρ. 3 : «Η καταχρηστική άσκηση δικαιώματος δεν επιτρέπεται.».

συνταγματική λογική των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Ο περιορισμός έχει συνταγματική αναφορά όταν ρητά περιγράφεται στο συνταγματικό κείμενο (*expressis verbis*) αλλά και όταν δεν προβλέπονται ρητά καθώς επιβάλλονται από το περιεχόμενό τους.

Οι περιορισμοί πρέπει να ερμηνεύονται στενά, δηλαδή να εφαρμόζονται μόνο στις περιπτώσεις στις οποίες ρητά αναφέρονται. Συγχρόνως, οι περιορισμοί τους οποίους προβλέπει εκάστοτε το Σύνταγμα κατά την κατοχύρωση των επιμέρους ατομικών δικαιωμάτων ισχύουν μόνο για τα ατομικά αυτά δικαιώματα και δεν μπορούν να μεταβιβαστούν σε άλλα με την μέθοδο της αναλογίας.

Ο περιορισμός των δικαιωμάτων του αστυνομικού προσωπικού συνδέεται άμεσα με τις δημοκρατικές αρχές⁴⁰. Το Σύνταγμα κατοχυρώνει τα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα κάθε πολίτη και καθορίζει την ισότητα όλων ενώπιον του νόμου. Οι περιορισμοί δικαιωμάτων του αστυνομικού προσωπικού επιτρέπονται εφόσον οι σχετικές διατάξεις ή επιταγές της Υπηρεσίας συνάδουν προς το Σύνταγμα και μόνον όταν είναι αναγκαίοι για την εκτέλεση των λειτουργιών της Αστυνομίας, καθώς η αρχή της νομιμότητας διέπει τα μέλη της ελληνικής κοινωνίας καθώς και το προσωπικό της Ελληνικής Αστυνομίας τα μέλη του οποίου είναι Έλληνες πολίτες. Οι περιορισμοί των συνταγματικών δικαιωμάτων των αστυνομικών δικαιολογούνται μόνον στο μέτρο που εξυπηρετούν το έργο της ΕΛΑΣ, ενώ απαγορεύεται να αναιρούν στην ουσία τα ατομικά δικαιώματα που κατοχυρώνει το Σύνταγμα περιορίζοντας υπέρμετρα την έκταση της εφαρμογής τους.

Πέρα από τους περιορισμούς που θέτει το Σύνταγμα στο αστυνομικό προσωπικό υπάρχουν και περιορισμοί που τίθενται από τους Κανονισμούς του Σώματος και η παράβαση των οποίων συνεπάγεται αυστηρές κυρώσεις.

⁴⁰ Κασιμάτη Γ., Συνταγματικό Δίκαιο II, Οι λειτουργίες του Κράτους, 1980, σ. 171.

ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΝ

ΝΟΜΙΜΟΦΡΟΣΥΝΗ – ΓΑΜΟΣ⁴¹

Η τήρηση της αρχής της νομιμότητας κρίνεται σχετική εξαιτίας της υπεροχής του δημόσιου συμφέροντος που διακατέχει το χώρο της αστυνόμευσης. Η κάμψη της αρχής της νομιμότητας άλλοτε προβλέπεται στο νόμο (de iure απόκλιση) άλλοτε επιβάλλεται από τη φύση των πραγμάτων (de facto απόκλιση). Οπου κάμπτεται η αρχή της νομιμότητας τονώνεται η αρχή της σκοπιμότητας και κατ' επέκταση απουσιάζει ο δικαστικός έλεγχος της δράσης των αστυνομικών οργάνων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση κατά την οποία η αστυνομική δράση κρίνεται ως αναιτιολόγητη ή η αιτιολογία της είναι ανεπαρκής, κυρίως σε περιπτώσεις κατά τις οποίες τηρείται μυστικότητα.

Τα αστυνομικά όργανα της ΕΛΑΣ ως κρατικά όργανα υπέχουν υποχρέωση ειδικής νομιμοφροσύνης παράλληλα με την προβλεπόμενη στο άρθρο 120 παρ. 2⁴² του Συντάγματος υποχρέωση της γενικής νομιμοφροσύνης όλων των Ελλήνων πολιτών. Το ειδικό νομικό καθεστώς στο οποίο υπάγονται οι αστυνομικοί λόγω της ιδιάζουσας αποστολής τους εντείνει την υποχρέωση αυτών προς ειδική νομιμοφροσύνη.

Παρ' όλο που η επιβάλλουσα την ειδική νομιμοφροσύνη διάταξη του άρθρου 103⁴³ του Συντάγματος αναφέρεται ρητά μόνο στους δημοσίους υπαλλήλους στην έννοια αυτής υπάγονται και οι υπάλληλοι των Σωμάτων Ασφαλείας, οι οποίοι, αν και δεν υπάγονται στο θεσμό της νομιμότητας, οφείλουν και αυτοί να ενεργούν ως «εκτελεστές της θέλησης του λαού» και να «υπηρετούν το λαό». Προκειμένου η συμπεριφορά του αστυνομικού να ανταποκρίνεται στην υποχρέωση ειδικής νομιμοφροσύνης αυτός οφείλει αφενός πίστη στο Σύνταγμα αφετέρου αφοσίωση στην Πατρίδα. Η νομιμοφροσύνη του σύγχρονου αστυνομικού αντιστοιχεί στο προσήκον δημοκρατικό του ήθος, ενώ κριτήριο της συμβατής με την υποχρέωση ειδικής νομιμοφροσύνης συμπεριφοράς λαμβάνεται ο κανόνας δικαίου κι όχι η ιδεολογία.

⁴¹ Άρθρ. 8 ΕΣΔΑ : («Δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής») : παρ. 1 : «Παν πρόσωπον δικαιούται εις τον σεβασμόν της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του, της κατοικίας του και της αλληλογραφίας του.» και παρ. 2 : «Δεν επιτρέπεται να υπάρξη επέμβασις δημοσίας αρχής εν τη ασκήσει του δικαιώματος τούτου, εκτός εάν η επέμβασις αυτή προβλέπεται υπό του νόμου και αποτελεί μέτρον το οποίον, εις μίαν δημοκρατικήν κοινωνίαν, είναι αναγκαίον δια την εθνικήν ασφάλειαν, την δημοσίαν ασφάλειαν, την οικονομικήν ευημερίαν της χώρας, την προάσπισιν της τάξεως και την πρόληψιν ποινικών παραβάσεων την προστασίαν της υγείας ή της ηθικής, ή την προστασίαν των δικαιωμάτων και ελευθεριών των άλλων.»

⁴² «Ο σεβασμός στο Σύνταγμα και τους νόμους που συμφωνούν με αυτό και η αφοσίωση στην Πατρίδα και την Δημοκρατία αποτελούν θεμελιώδη υποχρέωση όλων των Ελλήνων.»

⁴³ Άρθρ. 103 παρ. 1 Σ. : «Οι δημόσιοι υπάλληλοι είναι εκτελεστές της θέλησης του Κράτους και υπηρετούν το Λαό. Οφείλουν πίστη στο Σύνταγμα και αφοσίωση στην Πατρίδα. Τα προσόντα και ο τρόπος του διορισμού τους ορίζονται από το νόμο.»

Η νομιμοφροσύνη δεν ταυτίζεται με την εθνοφροσύνη. Τα όρια αυτής τίθενται στο Σύνταγμα σε τρεις ομάδες διατάξεων και συγκεκριμένα στα άρθρα 120 παρ. 2 και 4, άρθρα 5 παρ. 1⁴⁴, άρθρα 14 παρ. 1 και 2, άρθρο 4 παρ. 1 και παρ. 4 και άρθρο 25 παρ. 1.. Ο έλεγχος της εθνοφροσύνης συνδέεται με εποχές όπως αυτές των κατοχικών κυβερνήσεων και των κυβερνήσεων του Μεσοπολέμου.

Η υποχρέωση νομιμοφροσύνης των αστυνομικών οργάνων, ως νοείτο ως εθνοφροσύνη και απόλυτη προσήλωση στα εθνικά ιδεώδη, αφενός δικαιολογείτο να ισχύει για τα πρόσωπα που βρίσκονταν σε ιδιαίτερη σχέση εξουσιάσεως προς το Κράτος αφετέρου καθίστατο ιδιαίζόντως υπερβολικό.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα το δικαίωμα γάμου, για την άσκηση του οποίου επικρατούσε μια διαστρεβλωμένη αντίληψη της ειδικής νομιμοφροσύνης.

Στις δεκαετίες του 1960 και 1970 με βάση το τεκμήριο της διαφορετικότητας θεσπίστηκαν διατάξεις που περιόρισαν υπέρμετρα το δικαίωμα γάμου εξαρτώντας τη σύναψη μνηστείας ή γάμου αξιωματικών ή υπαξιωματικών των ενόπλων δυνάμεων και των Σωμάτων Ασφαλείας από προηγούμενη διοικητική άδεια.

Η ελευθερία επιλογής και συζύγου και συνάψεως γάμου⁴⁵ (κατά την έννοια του Αστικού Κώδικα) δεν κατοχυρώνεται ρητά στο Σύνταγμα ούτε προϋποτίθεται λογικά από την προστασία του γάμου στο άρθρο 21 παρ. 1.. Απορρέει από τη γενική κατοχύρωση της ελευθερίας στο άρθρο 5 παρ. 1.⁴⁶

Για την ακρίβεια, οι διατάξεις των άρθρων 1 και 2 του Ν.Δ. 1970/72 «περί γάμου των κατώτερων οργάνων των Σωμάτων Ασφαλείας» απαγόρευαν στους υπαξιωματικούς των ως άνω Σωμάτων να συνάπτουν γάμο χωρίς την άδεια του αρχηγού του Σώματος στο οποίο ανήκαν. Η παραβίαση της εν λόγω διάταξης επέσυρε την ποινή της απόταξης.

Με το άρθρο 65 του Ν.Δ. 1400/1973 «περί καταστάσεως των αξιωματικών των ενόπλων δυνάμεων», οι αιτούντες αυτήν την άδεια έπρεπε να είχαν συμπληρώσει το 26^ο έτος της ηλικίας τους καθώς και τη διετή υπηρεσία από την κατάταξή τους, ενώ η μέλλουσα σύζυγος έπρεπε να είναι Ελληνίδα υπήκοος, ανεπιλήπτου διαγωγής, αναλόγου μορφώσεως και κοινωνικής θέσης και αφοσιωμένη στα εθνικά ιδεώδη. Για το χαρακτηρισμό της μέλλουσας συζύγου ως «καταλλήλου» λαμβάνονταν υπόψη και τα φρονήματα των συγγενικών προσώπων μέχρι β' βαθμού. Οι παραπάνω διατάξεις επικρίθηκαν λόγω της αντισυνταγματικότητάς τους από τη θεωρία. Κατ' απόρροια αυτού, με το Ν. 1234/82 επετράπη στους υπηρετούντες στη Χωροφυλακή, Αστυνομία Πόλεων και το Πυροσβεστικό Σώμα να τελούν γάμο με πρόσωπο ελληνικής ιθαγένειας

⁴⁴ Οι συντάκτες της διάταξης του άρθρου 5 παρ. 1 του Ελληνικού Συντάγματος έλαβαν ως πρότυπο την διάταξη του άρθρου 2 παρ. 1 του Θεμελιώδους Νόμου της Βόννης.

⁴⁵ Βλ. γενικά Βιδάλη Τ., Η συνταγματική διάσταση της εξουσίας στο γάμο και στην οικογένεια, 1966.

⁴⁶ Ελευθερία συμμετοχής στην κοινωνική ζωή της χώρας.

χωρίς άδεια της Υπηρεσίας μετά τη συμπλήρωση ενός έτους υπηρεσίας από την κατάταξή τους, εφόσον δεν έχουν εκπληρώσει τις στρατιωτικές τους υποχρεώσεις. Ο ίδιος νόμος επανέφερε στην υπηρεσία αστυφύλακες και πυροσβέστες που απολύθηκαν ή αποτάχθηκαν για τέλεση γάμου χωρίς άδεια της υπηρεσίας.

Έπειτα το ΣτΕ κήρυξε αντισυνταγματική και συνεπώς ανίσχυρη την παλαιότερη ισχύουσα νομοθετική ρύθμιση, ως αντικείμενη στα άρθρα 2 παρ. 1, 4 παρ. 1 και 2, 5 παρ. 1, 2 παρ. 1⁴⁷, 9 παρ. 1, 21 παρ. 1 του Συντάγματος και στο άρθρο 12 της ΕΣΔΑ.

Ιδιαζούσης σημασίας κρίνεται η απόφαση 867/88 του ΣτΕ σύμφωνα με την οποία : «συναφείς περιορισμοί που θέτει ο νόμος συνιστούν ουσιαστική αποδυνάμωση του δικαιώματος συνάψεως γάμου και έντονη επέμβαση στην ιδιωτική ζωή του στρατιωτικού υπαλλήλου. Ακόμη δέχθηκε ότι τέτοιου είδους περιορισμοί οδηγούν σε ηθική μείωση του ίδιου και της μέλλουσας συζύγου του καθώς και σε προσβολή της προσωπικότητάς τους, επειδή δεν είναι συνταγματικά επιτρεπτό να θεσπίζει ο νόμος κριτήρια συνδεδόμενα με το πρόσωπο ενός των μελλονύμφων και στα αναγόμενα σε διαφορετικό όριο ηλικίας, την ιθαγένεια ή το γένος, το θρήσκευμα, την ηθική ή πνευματική του υπόσταση, την κοινωνική του θέση ή την οικονομική του κατάσταση».

Ο Ν. 1481/84 εξακολούθησε να περιορίζει το δικαίωμα γάμου μόνον για την περίπτωση που η τέλεσή του γίνεται με πρόσωπο που δεν έχει την ελληνική ιθαγένεια. Μάλιστα, απαίτησε ως ειδική υποχρέωση για την τέλεση γάμου του αστυνομικού και πολιτικού προσωπικού της αστυνομίας με πρόσωπο αλλοδαπής υπηκοότητας προηγούμενη έγκριση του Αρχηγού της ΕΛΑΣ η οποία χορηγείτο ύστερα από εκτίμηση των ιδιαίτερων συνθηκών της κάθε περίπτωσης.

Η διάταξη του άρθρου 65 του Ν. 1400/1973 καταργήθηκε με το άρθρο 18 του Ν. 1848/89, ενώ ο Ν. 2452/96 κατήργησε και τον προαναφερθέντα περιορισμό που είχε διατηρήσει ο Ν. 1481/84 ως προς την τέλεση γάμου με αλλοδαπό πρόσωπο.

Πλέον, η ελευθερία σύναψης γάμου⁴⁸ για το προσωπικό της ΕΛΑΣ δεν υπόκειται σε ειδικότερους περιορισμούς. Η ισχύουσα πλέον ελευθερία γάμου συνάδει προς την κατοχυρωμένη αξία και αξιοπρέπεια των αστυνομικών καθώς και την

⁴⁷ Δημητρόπουλο Δ., Κοινωνικός ανθρωπισμός και ανθρώπινα δικαιώματα, ΝοΒ 28, 1980, σ. 21 επ., 43 επ., 47 επ.. Παντελή Α., Ζητήματα συνταγματικών επιφυλάξεων, 1984, σ. 225 επ..

⁴⁸ ΣτΕ 1987/1969, Ευρετήριο Νομολογίας ΣτΕ 1961 – 1970, τ. Γ., σ. 822, Αλιβιζάτο Ν.Αναχρονιστικός χαρακτήρας ρύθμισης, ΝοΒ 1983, σ. 627 – 628, Δαγτόγλου Π., Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα Β', σ. 1144. Νομολογία : ΣτΕ 1123/62, «Οι δια του υπ' αριθμόν 3/1934 ειδικού κανονισμού τιθέμενοι περιορισμοί ως προς τη σύναψιν μνηστείας (άρθρο 2 παρ. 3 και από 22.4.1947 διαταγή του Αρχηγού της Αστυνομίας Πόλεων), αναγόμενοι κατά βάσιν εις την σφαίραν των προσωπικών σχέσεων του αστυνομικού υπαλλήλου, μόνον διά διατάξεως νόμου θα ηδύνατο να θεσπιθώσιν», ΣτΕ 395/78, ΤοΣ 1978, σ. 176, ΣτΕ 2491/76, ΤοΣ 1976, σ. 695, (Η καθιερούμενη από το νόμο προϋπόθεση «απόλυτης αφοσιώσεως στα εθνικά ιδεώδη» όχι μόνο της μελλοντικής συζύγου χωροφύλακα, αλλά και των συγγενών της μέχρι β' βαθμού, βρίσκεται προφανώς πέρα από τους περιορισμούς ελεύθερης επιλογής συζύγου, εν όψει του ενδεχόμενου επηρεασμού που η σύζυγος μπορεί να ασκήσει στο όργανο της τάξεως κατά την εκτέλεση των καθηκόντων του), ΣτΕ 4590/76, ΤοΣ 1977, σ. 163 (άδεια γάμου κατώτερων αξιωματικών σωμάτων ασφαλείας) και ΣτΕ 867/88, Εφαρμογές 1988, σ. 194.

ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας αυτών⁴⁹. Το δικαίωμα επιλογής συζύγου και σύναψης γάμου ως αστικό δικαίωμα δεν κατοχυρώνεται σε ρητή συνταγματική διάταξη αλλά προστατεύεται από το άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος καθώς αποτελεί έκφραση όχι μόνο της ελευθερίας ανάπτυξης της προσωπικότητας αλλά και της ελευθερίας συμμετοχής στην κοινωνική ζωή της χώρας. Ωστόσο, οι αστυνομικοί υποχρεούνται να δηλώνουν στην υπηρεσία τους κάθε μεταβολή της οικογενειακής κατάστασης, όπως γάμο, γέννηση παιδιών, λύση γάμου κ.α. υπαβάλλοντας τα σχετικά δικαιολογητικά εντός 2 μηνών από την ημερομηνία επέλευσης της μεταβολής.

⁴⁹Ειδικότερο θέμα του απαραβίαστου της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής και του γάμου των ενόπλων δυνάμεων και των σωμάτων ασφαλείας : ΣτΕ (Ολ.) 395/1978, ΤοΣ 1978, σ. 176, ΣτΕ (Ολ.) 3634/1978, ΤοΣ 1979, σ. 113, ΣτΕ 1460/1978, ΣτΕ 1647/1987.

ΥΠΟΧΡΕΩΣΗ ΔΙΑΚΙΝΔΥΝΕΥΣΗΣ

Η ζωή⁵⁰ αποτελεί φυσικό και υπέρτατο συνταγματικό αγαθό το οποίο μάλιστα προστατεύεται ως βιολογικό φαινόμενο. Το ελληνικό Σύνταγμα ορίζει ότι όλοι όσοι βρίσκονται στην Ελληνική Επικράτεια απολαμβάνουν την απόλυτη προστασία της ζωής τους. Το δικαίωμα στη ζωή κατοχυρώνεται ως αμυντικό δικαίωμα και ως τέτοιου είδους έχει απόλυτο χαρακτήρα και στρέφεται κατά παντός. Ωστόσο, η αμυντική μόνη διάσταση δε θα ήταν επαρκής εάν δεν υπήρχε και η προστατευτική αξίωση. Κατ' απόρροια αυτού, η κρατική εξουσία οφείλει όχι μόνο να σέβεται αλλά και να προστατεύει την ανθρώπινη ζωή. Άμεσα συνδεδεμένο με το ζήτημα της προστασίας της ανθρώπινης ζωής είναι το ζήτημα της οπλοφορίας και της χρήσης όπλων από αστυνομικούς.

Εξαίρεση από το δικαίωμα της ζωής αποτελεί κατά το Σύνταγμα η υποχρέωση κάθε Έλληνα που μπορεί να φέρει όπλα «να συντελεί εις την άμυναν της πατρίδος»⁵¹, έστω και αν αυτό θέτει σε κίνδυνο τη δική του ζωή. Παρόμοια υποχρέωση διακινδυνεύσεως της ζωής του μόνιμου μέλους των ενόπλων δυνάμεων, της αστυνομίας, του λιμενικού ή πυροσβεστικού σώματος δεν παραβιάζει το δικαίωμα της ζωής γιατί στηρίζεται σε εκούσια ειδική κυριαρχική σχέση στην οποία τον πυρήνα ανήκει η υποχρέωση εύλογης διακινδύνευσης της ζωής κατά την εκπλήρωση των εκάστοτε καθηκόντων. Παρ. 199 – δαγτόγλου

Οι αστυνομικές επεμβάσεις συγκρούονται πολλές φορές με θεμελιώδη δικαιώματα του ατόμου ακόμη και με το δικαίωμα στη ζωή το οποίο τίθεται σε κίνδυνο κατά τη χρήση των όπλων από τα αστυνομικά όργανα. Ο ένοπλος αστυνομικός λόγω της φύσεως των καθηκόντων του, η εκτέλεση των οποίων ανακλύπτει αιφνίδια και ενδεχομένως υπό αιφνίδιες συνθήκες, εκθέτει τη ζωή και τη σωματική του ακεραιότητα σε κινδύνους. Πρόκειται για μία διακινδύνευση που απορρέει από τη γενική υποχρέωση κάθε Έλληνα που δύναται να φέρει όπλα «να συντελεί στην άμυνα της πατρίδας» ακόμη κι αν αυτό θέτει σε κίνδυνο τη ζωή του.

Η διακινδύνευση που υφίσταται ο αστυνομικός εν καιρώ πολέμου είναι σαφώς εντονότερη από εκείνη του απλού πολίτη λόγω του ιδιαίτερου καθήκοντος της ΕΛΑΣ να συμμετέχει ως χειριστής της κρατικής βίας στην εξασφάλιση της Εθνικής Άμυνας από κοινού με τις Ένοπλες Δυνάμεις. Ομοίως ισχύει όταν οι αστυνομικοί ενεργοποιούνται προκειμένου να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά καταστάσεις όπως τρομοκρατικές ενέργειες, ένοπλες συγκρούσεις και γενικότερα όπου απαιτείται η επέμβαση των αστυνομικών δυνάμεων. Η έκθεση της ζωής του αστυνομικού σε κίνδυνο κρίνεται υποχρεωτική εφόσον είναι αναγκαία για την πρόληψη και καταστολή του εγκλήματος, την προστασία του δημοκρατικού

⁵⁰ Σε διεθνές επίπεδο προστατεύεται : Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του ανθρώπου (1948) άρθρ. 3, Το Διεθνές Σύμφωνο Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων του ΟΗΕ (1966) άρθρ. 6, ΕΣΔΑ άρθρ. 2 παρ. 1.

⁵¹ Άρθρ. 4 παρ. 6 Σ. : «Κάθε Έλληνας που μπορεί να φέρει όπλα είναι υποχρεωμένος να συντελεί στην άμυνα της Πατρίδας, σύμφωνα με τους ορισμούς των νομών».

πολιτεύματος και των δικαιωμάτων των πολιτών. Η διακινδύνευση της ζωής και της σωματικής και ψυχικής ακεραιότητας που υφίστανται τα αστυνομικά όργανα θεωρείται ως άμεσα συνδεδεμένη με τη φύση της ΕΛΑΣ ως Σώματος Ασφαλείας ενταγμένο στις Ένοπλες Δυνάμεις.

Η ανάληψη του κινδύνου κατά την άσκηση των καθηκόντων του καθιστά θεμιτή τη σχετικοποίηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων της ζωής και της σωματικής και ψυχικής ακεραιότητας των αστυνομικών⁵². Η υποχρέωση διακινδύνευσης της ζωής του μόνιμου αξιωματικού ή υπαξιωματικού της αστυνομίας, των Ενόπλων Δυνάμεων και του Λιμενικού Σώματος βρίσκει νόμιμο έρεισμα στην εκούσια κυριαρχική σχέση που τελεί αυτός προς το κράτος. Στον πυρήνα της σχέσης αυτής βρίσκεται η υποχρέωση εύλογης διακινδύνευσης της ζωής δίχως να απαιτείται αυτοθυσία.

⁵² Το Σύνταγμα δεν κατοχυρώνει ρητά το δικαίωμα σωματικής και ψυχικής ακεραιότητας, όμως ορίζει ότι : «οι βάσανοι, οιαδήποτε σωματική κάκωσις, βλάβη υγείας ή άσκησης ψυχολογικής βίας, ως και πάσα ετέρα προσβολή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας απαγορεύονται και τιμωρούνται ως νόμος ορίζει» (άρθρ. 7 παρ. 2 Σ.).

ΠΑΡΑΚΑΜΨΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΤΙΚΩΝ⁵³ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ⁵⁴ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΣΚΗΣΗ ΤΗΣ ΔΙΑΚΡΙΚΗΣ ΕΥΧΕΡΕΙΑΣ

Η προστασία του δημόσιου συμφέροντος υπό την έννοια της θεμελίωσης της αστυνομικής επέμβασης απαλλάσσει την Αστυνομία από την υποχρέωση να τηρήσει ουσιαστικές διαδικαστικές δεσμεύσεις. Η έννοια της διοικητικής αποτελεσματικότητας μπορεί να αποτελέσει τη ratio για την υποχώρηση των διαδικαστικών δικαιωμάτων του ιδιώτη⁵⁵ κατά την αρχή της αναλογικότητας εφόσον συνδέεται με στόχους δημόσιου συμφέροντος, ως αυτό το επιδιώκουν οι αστυνομικές αρχές. Η έννοια του δημοσίου συμφέροντος διαπλέκεται με αυτή της χρονικής στενότητας η οποία υπαγορεύεται από τα πραγματικά γεγονότα τα οποία εξαναγκάζουν την αστυνομία να ενεργήσει άμεσα.

Ωστόσο, κατά την άσκηση της αστυνομικής εξουσίας τα αστυνομικά όργανα πρέπει να έχουν συνείδηση ότι δεν υπάρχουν συνθήκες υπερέχοντος δημοσίου συμφέροντος οι οποίες και ανάγονται σε λόγο παράκαμψης των διαδικαστικών δικαιωμάτων των πολιτών. Σε περίπτωση που διαπιστωθεί σύγκρουση ανάμεσα στο δημόσιο συμφέρον και στα διαπλαστικά δικαιώματα τα αστυνομικά όργανα έχουν τη διακριτική ευχέρεια να διαπλάσουν τη διαδικασία κατ' εφαρμογή των αρχών της καλής πίστης, της αναλογικότητας, αμεροληψίας και ισότητας. Τα διαδικαστικά δικαιώματα υποχωρούν στο μέτρο που παραβλάπτουν το επιδιωκόμενο με το αστυνομικό μέτρο δημόσιο συμφέρον. Οι αστυνομικές αρχές έχουν τη δυνατότητα να μην επιτρέψουν

⁵³ Ουσιαστικά είναι τα δικαιώματα που αυξάνουν την ίδια την ελευθερία του ατόμου, τις κρατικές παροχές προς αυτό και τη συμμετοχή στην άσκηση της κρατικής εξουσίας. Τα περισσότερα ατομικά δικαιώματα είναι ουσιαστικά. Διαδικαστικά είναι τα δικαιώματα που εγγυώνται την ελεύθερη πρόσβαση στην κρατική, προπάντων δικαστική εξουσία και θεμελιώνουν την αξίωση αντικειμενικής κρίσεως και κυρίως αντικειμενικής παροχής δικαιοσύνης. Θεμελιώδες δικονομικό δικαίωμα είναι το δικαίωμα είναι το δικαίωμα παροχής έννομης προστασίας από τα δικαστήρια (άρθρ. 20 παρ. 1). Διαδικαστικά δικαιώματα είναι επίσης το δικαίωμα της προηγούμενης ακρόασης του ενδιαφερομένου (άρθρ. 20 παρ. 2) και το δικαίωμα αναφοράς (άρθρ. 10 και 69).

⁵⁴ Άρθρ. 20 Σ. : παρ. 1 «Καθένας έχει δικαίωμα στην παροχή έννομης προστασίας από τα δικαστήρια και μπορεί να αναπτύξει σε αυτά τις απόψεις του για τα δικαιώματα ή συμφέροντά του, όπως νόμος ορίζει.» και παρ. 2 «Το δικαίωμα της προηγούμενης ακρόασης του ενδιαφερομένου και για κάθε διοικητική ενέργεια ή μέτρο που λαμβάνεται σε βάρος των δικαιωμάτων ή συμφερόντων του.», Λαζαράτο Π., Το δικαίωμα ακρόασης στη διοικητική διαδικασία, 1992, σ. 514.

⁵⁵ Ζυγούρα Ο. Σ., Δικαιώματα των πολιτών έναντι της Διοικήσεως, ΕλλΔκνη, 1992, σ. 1166, σ. 13 επ..

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΕΚΦΡΑΣΗΣ – ΓΝΩΜΗΣ⁵⁶

Το Σύνταγμα⁵⁷ προστατεύει την ελευθερία των ιδεών ως γενικότερη συνταγματική αρχή της συνολικής έννομης τάξης. Η αντικειμενική προστασία των ιδεών βαίνει παράλληλα προς τη συνταγματική καθιέρωση του απαραβίαστου της ανθρώπινης αξίας. Η ελευθερία των ιδεών αναλύεται σε τρεις μερικότερες ελευθερίες, την ελευθερία σκέψης, έκφρασης και διάδοσης. Ο συντακτικός νομοθέτης προστατεύει την ιδέα αντικειμενικά, ως πνευματικό αγαθό, και υποκειμενικά ως δικαίωμα. Ιδιαίτερη σημασία έχουν οι πολιτικές πεποιθήσεις η προστασία των οποίων αποτελεί προστασία της ίδιας της δημοκρατίας. Η κατοχύρωση της ελευθερίας της γνώμης σημαίνει κατοχύρωση του δημοκρατικού πολιτεύματος και ανάστροφα. Κατοχύρωση της Δημοκρατίας σημαίνει προστασία της ελευθερίας της γνώμης και κυρίως των αντιφρονούντων. Σε ανελεύθερα καθεστώτα ασκούσαν έλεγχος των ιδεών. Το άρθρο 14 παρ. 1 παρέχει απόλυτη προστασία της ελευθερίας της γνώμης η οποία ως δικαίωμα στρέφεται προς το κράτος για τη λήψη όλων των αναγκαίων μέτρων. Η ελευθερία της έκφρασης, όπως κάθε δικαίωμα, οριοθετείται, καθώς ορίζεται πως καθένας μπορεί να εκφράζει και να διαδίδει προφορικά γραπτά και διά του τύπου τους στοχασμούς του «τηρώντας τους νόμους του κράτους». Μάλιστα, η ίδια, όπως και όλα τα συνταγματικά δικαιώματα, υφίσταται θεσμική προσαρμογή ασκούμενη στο πλαίσιο μερικότερων θεσμών και έννομων σχέσεων, δημοσίου και ιδιωτικού δικαίου.

Η προηγούμενη διοικητική άδεια δεν αποτελεί συνταγματικά θεμιτό περιορισμό της ελευθερίας, διότι το Σύνταγμα επιτρέπει τη θέσπιση περιορισμών της ελευθερίας της γνώμης μόνο με γενικούς νόμους και όχι με ειδικές διοικητικές πράξεις. Εξάιρεση αποτελεί η περίπτωση κατά την οποία η έκφραση της γνώμης γίνεται με μέσα των οποίων η εφαρμογή απαιτεί κατά το νόμο προηγούμενη άδεια της διοικητικής αρχής. Ωστόσο, κριτήριο για τη χορήγηση της διοικητικής άδειας δεν μπορεί σε καμιά περίπτωση να είναι το περιεχόμενο της γνώμης.

⁵⁶ Άρθρ. 14 παρ. 1 Σ. : «Καθένας μπορεί να εκφράζει και να διαδίδει προφορικά, γραπτά και δια του τύπου τους στοχασμούς του τηρώντας τους νόμους του Κράτους.» και παρ. 2 : « Ο τύπος είναι ελεύθερος. Η λογοκρισία και κάθε άλλο προληπτικό μέτρο απαγορεύονται.»

⁵⁷ Άρθρ. 10 ΕΣΔΑ : («Ελευθερία έκφρασης») : παρ. 1 : «Παν πρόσωπον έχει δικαίωμα εις την ελευθερίαν εκφράσεως. Το δικαίωμα τούτο περιλαμβάνει την ελευθερίαν γνώμης ως και την ελευθερίαν λήψεως ή μεταδόσεως πληροφοριών ή ιδεών, άνευ επεμβάσεως δημοσίων αρχών και ασχέτως συνόρων. Το παρόν άρθρον δεν κωλύει τα Κράτη από του να υποβάλωσι τας επιχειρήσεις ραδιοφωνίας, κινηματογράφου ή τηλεοράσεως εις κανονισμούς εκδόσεως αδειών λειτουργίας.» και παρ. 2 « Η άσκησης των ελευθεριών τούτων, συνεπαγομένων καθήκοντα και ευθύνας δύναται να υπαχθή εις ωρισμένας διατυπώσεις, όρους, περιορισμούς ή κυρώσεις, προβλεπομένους υπό του νόμου και αποτελούντας αναγκαία μέτρα εν δημοκρατική κοινωνία δια την εθνικήν ασφάλεια, την εδαφικήν ακεραιότητα ή δημοσίαν ασφάλειαν την προάσπισιν της τάξεως και πρόληψιν του εγκλήματος, την προστασίαν της υγείας ή της ηθικής, την προστασίαν της υπολήψεως ή των δικαιωμάτων των τρίτων, την παρεμπόδισιν της κοινολογήσεως εμπιστευτικών πληροφοριών ή την διασφάλισιν, του κύρους και αμεροληψίας της δικαστικής εξουσίας.»

Η δημόσια τάξη δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι διακινδυνεύει με την έκφραση γνώμων αντίθετων προς τις κρατούσες. Επομένως, όσο ενάντιες και ανατρεπτικές της κρατούσας τάξεως δεν μπορούν να θεωρηθούν ότι αποτελούν κίνδυνο για τη δημόσια τάξη και να απαγορευθούν. Δημόσια τάξη είναι μόνο αυτή που ορίζουν και συγκροτούν το σύνταγμα και οι σύμφωνοι με αυτό νόμοι και όχι απλώς οι απόψεις ή τα συμφέροντα της κρατούσας τάξεως. Μόνον στο μέτρο που η έκφραση γνώμης εκθέτει σε κίνδυνο αυτή την ορθώς νοούμενη δημόσια τάξη δύναται ο νόμος να περιορίσει ή να απαγορεύσει την έκφραση της γνώμης.

Στο μεσοδιάστημα του Συντάγματος του 1952⁵⁸ κι έπειτα στη δικτατορία του 1967 – 1974 σειρά διατάξεων δεν άφησε αδιάφορες τις ιδεολογικές τοποθετήσεις των δημόσιων υπαλλήλων. Προκειμένου να αντιμετωπιστεί ο κομμουνισμός, ακόμη και το ίδιο το Σύνταγμα του 1952 είχε ειδικά προβλέψει στα άρθρα 100 παρ. 1 και 2 : «ο δημόσιος υπάλληλος οφείλει πίστιν και αφοσίωσιν εις την πατρίδα και τα εθνικά ιδεώδη...Ιδεολογία αποσκοπούσαι την δια βιαίων μέσων ανατροπή του υφιστάμενου πολιτειακού ή κοινωνικού καθεστώτος αντίκεινται απολύτως προς την ιδιότητα του δημοσίου υπαλλήλου»

Ιδιαίτερα ζητήματα θέτει ο επιπλέον περιορισμός της ελευθερίας της γνώμης στο πλαίσιο ειδικών κυριαρχικών ή εξουσιαστικών σχέσεων. Το Σύνταγμα μέχρι την αναθεώρηση του 2001 και σύμφωνα με το άρθρο 29 παρ. 3 απαγορεύονταν «απολύτως αι οιασδήποτε μορφής εκδηλώσεις υπέρ πολιτικών κομμάτων των δικαστικών λειτουργών, των στρατιωτικών⁵⁹ εν γένει και των οργάνων των σωμάτων ασφαλείας και των δημοσίων υπαλλήλων». Κατά τα λοιπά οι υπάλληλοι απολάμβαναν την ελευθερία της γνώμης στον ίδιο βαθμό, όπως και οι κοινοί πολίτες. Μέχρι το 2001 το Σύνταγμα δεν απαγόρευε μη πολιτικές εκδηλώσεις ή εκδηλώσεις που είναι μεν πολιτικές αλλά δεν είναι υπέρ ή κατά ενός κόμματος. Συγκρινόμενη με την απαγόρευση οποιασδήποτε μορφής εκδηλώσεως υπέρ πολιτικών κομμάτων, η απαγόρευση της ενεργού δράσεως υπέρ ενός κόμματος εμφανίζεται ως ηπιότερη. Δεν περιλαμβάνει εκδηλώσεις που μπορούν απλώς να ερμηνευθούν ως επαινετικές ή κατακριτικές ενός κόμματος. Απαγορεύει μόνο την ενεργό δράση, τη συστηματική και ανοικτή, τρόπον τινά, συμβολή του υπαλλήλου στον κομματικό αγώνα.

Η αναθεώρηση του 2001 άμβλυσε σημαντικά τους περιορισμούς της πολιτικής και κομματικής δραστηριότητας. Για την ακρίβεια α. «απαγορεύονται απολύτως οι οποιασδήποτε μορφής εκδηλώσεις υπέρ ή κατά πολιτικού κόμματος στους δικαστικούς λειτουργούς και σε όσους υπηρετούν στις ένοπλες δυνάμεις και στα σώματα ασφαλείας»

β. «Απαγορεύονται απολύτως οι οποιασδήποτε μορφής εκδηλώσεις υπέρ ή κατά πολιτικού κόμματος, κατά την άσκηση των καθηκόντων τους, στους υπαλλήλους

⁵⁸ Πρό του Συντάγματος του 1952 χαρακτηριστικοί είναι οι εξής νόμοι : Ν. 1429/1929 «περί μέτρων ασφαλείας του κοινωνικού καθεστώτος» που απέβλεπε στη δίωξη της διάδοσης των ιδεών και ο Α.Ν. 1075/1938 που καθιέρωσε ως προϋπόθεση πρόσληψης των δημόσιων υπαλλήλων την έκδοση πιστοποιητικού κοινωνικών φρονημάτων.

⁵⁹ ΣτΕ 2209/77, ΤοΣ 1977, σ. 636, Βλ. γενικά Αλιβιζάτο Ν., Η συνταγματική θέση των ενόπλων δυνάμεων, 1992. Νομολογία, ΣτΕ 1802/86, ΤοΣ 1987, σ. 341.

του Δημοσίου, οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης, άλλων νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου ή δημοσίων επιχειρήσεων...»

Παράμετρο του περιορισμού συνιστά και η απαγόρευση άσκησης δημόσιας κριτικής για τις πράξεις της Υπηρεσίας του ή οποιουδήποτε αστυνομικού καθώς και η απαγόρευση δημοσίευσης στον Τύπο ή σε άλλα μέσα παρά τις διαταγές της Υπηρεσίας. Ωστόσο, χαρακτηριστική είναι η απόφαση 251/2001 του Συμβουλίου της Επικρατείας η οποία έκρινε αντισυνταγματικές ως αντίθετες στο άρθρο 14 του Συντάγματος και στο άρθρο 10 της Σύμβασης της Ρώμης τις διατάξεις του άρθρου 6 του ΠΔ 538/1989 οι οποίες απαγορεύουν στους αστυνομικούς τη δημοσίευση δήλωσης ή γνώμης δίχως άδεια των προϊσταμένων τους. Σύμφωνα με την απόφαση ο νομοθέτης δεν μπορεί να υπαγάγει το δικαίωμα της ελεύθερης εκδήλωσης της σκέψης και της γνώμης σε προληπτικά μέτρα, όπως η προηγούμενη άδεια των προϊσταμένων⁶⁰, καθώς οι περιορισμοί αυτοί αναιρούν το ατομικό δικαίωμα της ελευθερίας της έκφρασης και την έκταση εφαρμογής του.

⁶⁰ ΣτΕ 2209/77, ΤοΣ 1977, σ. 636, ΔΕΑ 311/80, ΤοΣ 1980, σ. 234, ΣτΕ 780/81 (απαίτηση προηγούμενης διοικητικής άδειας σε αστυνομικό για παραχώρηση συνεντεύξεώς του προς τον τύπο), ΣτΕ 780/81, ΤοΣ 1982, σ. 74.

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΣΥΝΑΘΡΟΙΣΕΩΣ⁶¹

Συνάθροιση της οποίας την ελευθερία κατοχυρώνει το άρθρο 11 του Συντάγματος είναι η συγκέντρωση ιδιωτών με τον κοινό σκοπό είτε να εκφράσουν είτε να ανταλλάξουν γνώμες ή πληροφορίες, είτε να εκδηλώσουν ή προβάλουν γνώμες, φρονήματα ή αιτήματα. Είναι σαφής η άμεση σχέση του δικαιώματος αυτού με την ελευθερία της έκφρασης γνώμης.

Η διαμόρφωση, έκφραση και μάλιστα διάδοση γνώμης δεν γίνεται από τον άνθρωπο μόνο του αλλά σε συνδυασμό με άλλους ανθρώπους. Ο συνδυασμός αυτός παίρνει την προσωρινή μορφή της συναθροίσεως ή την διαρκή μορφή της ενώσεως προσώπων. Η σύμπραξη αυτή που εκδηλώνεται στη συνάθροιση και ένωση προσώπων αποτελεί εύφορο έδαφος για την άσκηση πολλών από τα ατομικά δικαιώματα. Τα δικαιώματα του συνέρχεσθαι και συνεταιρίζεσθαι είναι οι παραδοσιακές ονομασίες των δικαιωμάτων της συναθροίσεως και της ενώσεως.

Περιεχόμενο της ελευθερίας συναθροίσεως είναι η ελευθερία οργανώσεως, διεξαγωγής, διευθύνσεως και προπάντων συμμετοχής σε οιαδήποτε συνάθροιση δίχως δυσμενείς συνέπειες.

Ειδικοί περιορισμοί προβλέπονται για τις ειδικές κυριαρχικές ή εξουσιαστικές σχέσεις των διάφορων δημόσιων υπαλλήλων και λειτουργών σύμφωνα με το άρθρο 29 παρ. 3 του Συντάγματος όπως αναθεωρήθηκε το 2001. Ειδικά στην περίπτωση των δικαστικών, στρατιωτικών και αστυνομικών «απαγορεύονται απολύτως οι οποιασδήποτε μορφής εκδηλώσεις υπέρ ή κατά πολιτικού κόμματος».

⁶¹ Τάχο Α., Δίκαιο της δημόσιας τάξης, 1990, σ. 217 επ..

ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΕΚΛΕΓΕΣΘΑΙ

Το άρθρο 5 παρ. 1⁶² κατοχυρώνει το δικαίωμα του καθενός να αναπτύσσεται ως άνθρωπος. Η αναφορά στην ανάπτυξη της προσωπικότητας δε σημαίνει ότι το Σύνταγμα προστατεύει μόνο εξυψωμένες εκφράσεις της ανθρώπινης ζωής ή μόνον την «ανάπτυξη» με την έννοια της προαγωγής ή βελτιώσεως της προσωπικότητας. Η «ανάπτυξη της προσωπικότητας» δεν περιορίζεται στην ηθική έννοια ούτε απλώς και μόνο στην αναγνώριση της νομικής προσωπικότητας του ανθρώπου, την ιδιότητά του ως υποκειμένου δικαίου, ως φορέα δικαιωμάτων και υποχρεώσεων. Το άρθρο 5 παρ. 1 δεν αναφέρεται στην υπόσταση της προσωπικότητας αλλά στην ανάπτυξή της και μάλιστα με τη συμμετοχή εκάστου στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας⁶³. Η ελευθερία συμμετοχής στην πολιτική ζωή της χώρας κατοχυρώνεται μόνο στο μέτρο που δεν προστατεύεται ειδικά από τις διατάξεις που εγγυώνται τα πολιτικά δικαιώματα. Προπάντων τα δικαιώματα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι.

Σε σοβαρούς περιορισμούς υπόκειται το δικαίωμα που εκλέγεσθαι των αξιωματικών των Σωμάτων Ασφαλείας. Οι ανώτεροι και ανώτατοι αξιωματικοί των ενόπλων δυνάμεων και των Σωμάτων Ασφαλείας δεν μπορούν να ανακηρυχθούν υποψήφιοι, ούτε να εκλεγούν βουλευτές σε όποια εκλογική περιφέρεια υπηρέτησαν ή σε όποια εκλογική περιφέρεια εκτεινόταν η τοπική αρμοδιότητά τους μέσα στους τελευταίους δεκαοχτώ μήνες της τετραετούς βουλευτικής περιόδου (άρθρο 56 παρ. 3 εδ. γ' Συντ.).

Οι «στρατιωτικοί γενικά» δεν μπορούν να ανακηρυχθούν υποψήφιοι ούτε να εκλεγούν βουλευτές «όσο χρόνο διαρκεί η υποχρέωσή τους» να παραμείνουν στην Υπηρεσία (άρθρο 56 παρ. 4 Συντ.).

⁶² Άρθρ. 5 παρ. 2 Σ. : « Όλοι όσοι βρίσκονται στην Ελληνική Επικρατεία απολαμβάνουν την απόλυτη προστασία της ζωής, της τιμής και της ελευθερίας τους, χωρίς διάκριση εθνικότητας, φυλής, γλώσσας και θρησκευτικών ή πολιτικών πεποιθήσεων. Εξαιρέσεις επιτρέπονται στις περιπτώσεις που προβλέπει το διεθνές δίκαιο.»

Η υποχρέωση του κράτους να σέβεται και να προστατεύει τη ζωή του κάθε ανθρώπου προκύπτει ήδη από την υποχρέωσή του να σέβεται και να προστατεύει την αξία του ανθρώπου, κατά το άρθρ. 2 παρ. 1 του Συντάγματος. Εντούτοις, η ύπαρξη της ειδικής διατάξεως του άρθρ. 5 παρ. 2 αποκλείει την παράλληλη επίκληση της *lex generalis* του άρθρ. 2 παρ. 1.

⁶³ Δημητρόπουλο, Γενική Συνταγματική Θεωρία, σ. 124.

ΣΥΝΔΙΚΑΛΙΣΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ⁶⁴

Η συσδικαλιστική ελευθερία⁶⁵ περιλαμβάνει και την ελευθερία εφαρμογής υπό ορισμένες προϋποθέσεις ορισμένων αγωνιστικών μέσων προκειμένου να πειστεί η αντίπαλη πλευρά στην αποδοχή συγκεκριμένων όρων εργασίας. Τα αγωνιστικά μέσα είναι από την πλευρά των εργαζομένων η απεργία.

Το Σύνταγμα διακηρύσσει για πρώτη φορά ότι «η απεργία είναι δικαίωμα» το οποίο και κατοχυρώνει. Άμεση απόρροια της συνταγματικής κατοχύρωσης αποτελεί ότι δεν μπορεί να καταργηθεί ή να περιοριστεί με τυπικό νόμο πέραν του συνταγματικού ορίου. Φορείς του δικαιώματος της απεργίας είναι τόσο οι εργαζόμενοι ως άτομα όσο και οι συνδικαλιστικές οργανώσεις. Η απεργία⁶⁶ αποτελεί κατά το νόμο «δικαίωμα όλων των εργαζομένων» με μόνες εξαιρέσεις εκ του Συντάγματος τους δικαστικούς λειτουργούς και τους ανήκοντες στα σώματα ασφαλείας⁶⁷. Εν προκειμένω το Σύνταγμα δεν αρκείται στη μη προστασία αλλά προχωρεί και στην απαγόρευση.

Το άρθρο 23 παρ. 2 εδ. β' Συντ⁶⁸ απαγορεύει την απεργία με οποιαδήποτε μορφή στους δικαστικούς και αστυνομικούς υπαλλήλους. Εντούτοις, η απαγόρευση της απεργίας για το προσωπικό των Σωμάτων Ασφαλείας δε σχετίζεται με το νόμιμο δικαίωμα των αστυνομικών να συνιστούν επαγγελματικές ενώσεις. Το δικαίωμα αυτό κατοχυρώθηκε με το Ν. 2265/1994⁶⁹ και, μάλιστα, στο άρθρο 30α παρ. 1 επεκτείνει στους εν ενεργεία αστυνομικούς υπαλλήλους την εφαρμογή των διατάξεων του Ν. 1264/1982.

⁶⁴ Άρθρ. 11 ΕΣΔΑ : («Ελευθερία του συνέρχεσθαι και συνεταιρίζεσθαι») : παρ. 1 : « Παν πρόσωπον έχει δικαίωμα εις την ελευθερίαν του συνέρχεσθαι ειρηνικώς και εις την ελευθερίαν συνεταιρισμού, συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος ιδρύσεως μετ' άλλων συνδικάτων και προσχωρήσεως εις συνδικάτα επί σκοπώ προασπίσεως των συμφερόντων του.» και παρ. 2 « Η άσκησης των δικαιωμάτων τούτων δεν επιτρέπεται να υπαχθή εις ετέρους περιορισμούς πέραν των υπό του νόμου προβλεπομένων και αποτελούντων αναγκαία μέτρα εν δημοκρατική κοινωνία, διά την εθνικήν ασφάλειαν, την δημοσίαν ασφάλειαν, την προάσπισιν της τάξεως και πρόληψιν του εγκλήματος, την προστασία της υγείας και της ηθικής, ή την προστασίαν των δικαιωμάτων και ελευθεριών των τρίτων. Το παρόν άρθρον δεν απαγορεύει την επιβολήν νομίμων περιορισμών εις την άσκησιν των δικαιωμάτων τούτων υπό μελών των ενόπλων δυνάμεων της αστυνομίας ή των διοικητικών υπηρεσιών του Κράτους.»

⁶⁵ Βενιζέλο Ευ., Η καταχρηστική άσκηση της συνδικαλιστικής ελευθερίας (άρθρ. 23 και 25 του Σ.), Δίκαιο και Πολιτική, 1983, σ. 225. Κουκιάδη Γ., Οι συνδικαλιστικές ελευθερίες και ο νομοθέτης, Οι συνταγματικές ελευθερίες στην πράξη, 1986, σ. 201 επ..

⁶⁶ Καρακατσάνη Α., Συλλογικό δίκαιο εργασίας, 1988, σ. 287 επ..

⁶⁷ Άρθρ. 19 παρ. 1 υποπαρ. 1 ν. 1264/1982.

⁶⁸ Άρθρ. 23 παρ. 1 Σ. : «Το Κράτος λαμβάνει τα προσήκοντα μέτρα για τη διασφάλιση της συνδικαλιστικής ελευθερίας και την ανεμπόδιστη άσκηση των συναφών μ' αυτή δικαιωμάτων εναντίον κάθε προσβολής τους, μέσα στα όρια του νόμου.» και παρ. 2 : « Η απεργία αποτελεί δικαίωμα και ασκείται από τις νόμιμα συστημένες συνδικαλιστικές οργανώσεις για τη διαφύλαξη και προαγωγή των οικονομικών και εργασιακών γενικά συμφερόντων των εργαζομένων.

Απαγορεύεται η απεργία με οποιαδήποτε μορφή στους δικαστικούς λειτουργούς και σ' αυτούς που υπηρετούν στα σώματα ασφαλείας. Το δικαίωμα προσφυγής σε απεργία των δημόσιων υπαλλήλων και των υπαλλήλων της τοπικής αυτοδιοίκησης και των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου, καθώς και του προσωπικού των κάθε μορφής επιχειρήσεων δημοσίου χαρακτήρα ή την εξυπηρέτηση βασικών αναγκών του κοινωνικού συνόλου, υπόκειται στους συγκεκριμένους περιορισμούς του νόμου που το ρυθμίζει. Οι περιορισμοί αυτοί δεν μπορούν να φθάνουν έως την κατάργηση του δικαιώματος της απεργίας ή την παρεμπόδιση της νόμιμης άσκησής τους.»

⁶⁹ Βλ. Λεβέντη Γ., Συλλογικό Εργατικό Δίκαιο, Αθήνα, 1996, σ. 318 – 319.

Παράλληλα διακηρύσσεται ότι η άσκηση των συνδικαλιστικών δικαιωμάτων των αστυνομικών υπαλλήλων δεν επιτρέπεται να υπερβαίνει τα όρια του 281 ΑΚ. Με τις εν λόγω διατάξεις κατέστη σαφές ότι το αστυνομικό προσωπικό της ΕΛΑΣ απολαμβάνει το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι χωρίς να απαιτείται προηγούμενη άδεια της Υπηρεσίας, ενώ θεσμοθετείται η προστασία της ακώλυτης άσκησης των συνδικαλιστικών δικαιωμάτων των αστυνομικών υπαλλήλων που είναι εκλεγμένοι στις προβλεπόμενες συνδικαλιστικές οργανώσεις.

Η απεργία των αστυνομικών συνιστά ποινικό αδίκημα κατά το άρθρο 247 του Ποινικού Κώδικα.

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΕΝΩΣΕΩΣ⁷⁰

Το άρθρο 12 παρ. 1⁷¹ κατοχυρώνει ένα ατομικό δικαίωμα, ενώ περιέχει και μια θεσμική εγγύηση, την αναγνώριση του συντακτικού νομοθέτη ότι οι άνθρωποι δικαιούνται να δρουν όχι μόνο ως άτομα αλλά και συλλογικά και μάλιστα με συστηματικούς και διαρκείς δεσμούς. Υποκείμενα δικαίου είναι όχι μόνο άτομα αλλά και ενώσεις προσώπων που μπορούν να αποκτούν νομική προσωπικότητα.

Το άρθρο 12 δεν αναφέρεται σε ενώσεις προσώπων που κατοχυρώνονται από άλλες ειδικές διατάξεις του Συντάγματος. Το άρθρο 12 καλύπτει μεν τις πολιτικές ενώσεις (ενώσεις με πολιτικούς σκοπούς) αλλά όχι τα πολιτικά κόμματα ή τα τμήματα νέων των κομμάτων⁷².

Η διακήρυξη στο άρθρο 12 της ελευθερίας ενώσεως δεν αφορά τις συνδικαλιστικές οργανώσεις, τις ενώσεις εργαζομένων που αποσκοπούν στην προάσπιση των επαγγελματικών συμφερόντων των μελών τους και τη βελτίωση των όρων και της αμοιβής της εργασίας. Στις συνδικαλιστικές οργανώσεις⁷³ ανήκουν τόσο οι ενώσεις των εργαζομένων όσο και οι ενώσεις των εργοδοτών.

Οι ειδικές ρυθμίσεις της ελευθερίας ενώσεως των υπαλλήλων⁷⁴ και των δικαστών⁷⁵ αποτελούν στην πραγματικότητα ειδικές ρυθμίσεις και περιορισμούς της συνδικαλιστικής ελευθερίας. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι οι ενώσεις των δημόσιων υπαλλήλων και των δικαστικών λειτουργιών είναι και συνδικαλιστικές οργανώσεις.

Η ελευθερία ενώσεως περιλαμβάνει την ελευθερία συστάσεως, διατηρήσεως, λειτουργίας και διαλύσεως μιας ενώσεως ή σωματείου, επιλογής μεταξύ σωματείου ή απλής ενώσεως, καθορισμού και αλλαγής του σκοπού της και εν γένει συντάξεως και τροποποιήσεως του καταστατικού της, εκλογής του προέδρου της, αποφάσεως περί εισδοχής και αποβολής μελών. Περιλαμβάνει ακόμη την ελευθερία προσχωρήσεως ή μη σε μία ένωση αλλά και την αποχώρηση από αυτή. Τέλος, περιλαμβάνει το δικαίωμα αποσιωπήσεως της ιδιότητας μέλους.

⁷⁰ Μαυριά Κ., Το δικαίωμα συλλογικής εκφράσεως πολιτικών ιδεών και το απαραβίαστο της μορφής του πολιτεύματος, ΤοΣ 1976, σ. 631.

⁷¹ Άρθρ. 12 παρ. 1 : «Οι Έλληνες έχουν το δικαίωμα να συνιστούν ενώσεις και μη κερδοσκοπικά σωματεία, τηρώντας τους νόμους, που ποτέ όμως δεν μπορούν να εξαρτήσουν την άσκηση του δικαιώματος αυτού από προηγούμενη άδεια.» και παρ. 4 : « Με νόμο μπορεί να επιβληθούν περιορισμοί στο δικαίωμα των δημόσιων υπαλλήλων να συνεταιρίζονται. Περιορισμοί του δικαιώματος αυτού μπορεί να επιβληθούν και στους υπαλλήλους οργανισμών τοπικής αυτοδιοικήσεως ή άλλων νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου ή δημόσιων επιχειρήσεων.».

⁷² Πολιτικά κόμματα είναι οι διαρκείς ενώσεις προσώπων που επιδιώκουν με τη συμμετοχή τους στις βουλευτικές εκλογές να επηρεάσουν τη Βουλή και να σχηματίσουν ή να συμμετάσχουν στην κυβέρνηση. Το άρθρ. 29 Σ. κατοχυρώνει την ελευθερία των Ελλήνων να ιδρύουν πολιτικά κόμματα.

⁷³ Η ελευθερία ιδρύσεως συνδικαλιστικής οργάνωσης και συμμετοχής σε αυτήν, αλλά και η ελευθερία λειτουργίας της συνδικαλιστικής οργάνωσης κατοχυρώνεται από το άρθρ. 23 Σ. που αναγνωρίζει και περιορίζει το παραδοσιακό μέσο συνδικαλιστικού ανώνα των εργαζομένων, την απεργία.

⁷⁴ Πρώην άρθρο 12 παρ. 4 Σ..

⁷⁵ Άρθρ. 89 παρ. 5 Σ..

Ειδικούς περιορισμούς και ρυθμίσεις μπορεί να εισαγάγει ο νόμος βάσει ειδικών συνταγματικών διατάξεων. Μέχρι την αναθεώρηση του 2001 ειδικούς περιορισμούς για τις ενώσεις των δημόσιων υπαλλήλων και υπαλλήλων νομικών προσώπων δημόσιου δικαίου ή δημόσιων επιχειρήσεων προέβλεπε το άρθρο 12 παρ. 4.

Το Σύνταγμα του 1952 είχε προβλέψει στο άρθρο 11 παρ. 3⁷⁶ για πρώτη φορά ότι το «δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι εις τους δημόσιους υπαλλήλους και υπαλλήλους νομικών προσώπων και οργανισμών δημοσίου δικαίου, δύναται διά νόμου να υποβληθή εις ορισμένους περιορισμούς». Παρόμοιους περιορισμούς ως προς τον ευρύτερο κύκλο των υπαλλήλων επιτρέπει το άρθρο 11 παρ. 3 εδ. 2 της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Το ισχύον Σύνταγμα στην μέχρι την αναθεώρηση του 2001 παρ. 4 του άρθρου 12 διεύρυνε τους περιορισμούς αυτούς επεκτείνοντας τη δυνατότητα περιορισμών και στους υπαλλήλους των δημόσιων επιχειρήσεων που είναι οργανωμένες ως νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου. Ωστόσο, κατά την κατοχύρωση της ελευθερίας ενώσεως ούτε το σύνταγμα του 1952 ούτε πρώην παρ. 4 του άρθρου 12 αναφέρονται ρητά στους στρατιωτικούς και τα όργανα των σωμάτων ασφαλείας, ως προβλέπουν άλλες συνταγματικές διατάξεις αλλά και η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Συγχρόνως, το Συμβούλιο της Επικρατείας δέχεται ότι ως υπάλληλοι νοούνται και οι στρατιωτικοί.

⁷⁶ Άρθρ .11 παρ. 1 Σ. : « Οι Έλληνες έχουν το δικαίωμα να συνέρχονται ήσυχα και χωρίς όπλα.» και παρ. 2 : «Μόνο στις δημόσιες υπαίθριες συναθροίσεις μπορεί να παρίσταται η αστυνομία. Οι υπαίθριες συναθροίσεις μπορούν να απαγορευτούν με αιτιολογημένη απόφαση της αστυνομικής αρχής, γενικά, αν εξαιτίας τους επίκειται σοβαρός κίνδυνος για τη δημόσια ασφάλεια, σε ορισμένη δε περιοχή, αν απειλείται σοβαρή διατάραξη της κοινωνικοοικονομικής ζωής, όπως νόμος ορίζει.»

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ⁷⁷

Το Σύνταγμα δεν κατοχυρώνει γενικά την ελευθερία της συνειδήσεως⁷⁸, όπως τα περισσότερα σύγχρονα συντάγματα, αλλά ειδικά την ελευθερία της «θρησκευτικής συνειδήσεως». Το Σύνταγμα δεν κάνει λόγο για «θρησκευτική ελευθερία» αλλά χρησιμοποιεί άλλους όρους όπως «ελευθερία της θρησκευτικής συνειδήσεως», «θρησκευτικές πεποιθήσεις», ελευθερία κάθε «γνωστής θρησκείας» και ακώλυτη «λατρεία».

Η ελευθερία της θρησκευτικής συνειδήσεως περιλαμβάνει την ελευθερία επιλογής, διατηρήσεως, αλλαγής ή εγκαταλείψεως της θρησκείας εν γένει δίχως δυσμενείς συνέπειες.

Έμμεσο εξαναγκασμό της θρησκευτικής συνείδησης αποτελεί η εξάρτηση της απολαύσεως ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων από τις θρησκευτικές πεποιθήσεις καθενός.

Μάλιστα, κατά το άρθρο 5 παρ. 2 ορίζεται ότι «Όλοι όσοι βρίσκονται στην Ελληνική Επικρατεία απολαμβάνουν την απόλυτη προστασία της ζωής, της τιμής και της ελευθερίας τους, χωρίς διάκριση εθνικότητας, φυλής, γλώσσας και θρησκευτικών ή πολιτικών πεποιθήσεων...».

Τα δικαιώματα της συναθροίσεως και της ενώσεως για θρησκευτικούς σκοπούς είναι απόρροια της ελευθερίας ασκήσεως της θρησκείας – όχι της ελευθερίας της θρησκευτικής συνειδήσεως) συναθροίσεως ή ενώσεως και κατοχυρώνονται από την ειδική διάταξη του άρθρου 13 παρ. 2⁷⁹ και όχι από τις γενικές διατάξεις των άρθρων 11 και 12.

Δεν είναι σύμφωνη με το Σύνταγμα διάταξη κατά την οποία οι υποψήφιοι για κατάταξη στη χωροφυλακή πρέπει να μην ανήκουν σε θρησκευτικές αιρέσεις⁸⁰, καθώς αντίκειται στο συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα της θρησκευτικής ελευθερίας.

⁷⁷ Δαγτόγλου Π., Περί κυριαρχίας, 1986, σ. 17, Τρωϊάννου, Παραδόσεις εκκλησιαστικού δικαίου, 1984, σ. 51 επ., Μάνεση Α., Ατομικές Ελευθερίες, σ. 250.

⁷⁸ Άρθρ. 9 ΕΣΔΑ : («Ελευθερία σκέψης, συνειδήσεως και θρησκείας») : παρ. 1 : «Παν πρόσωπον δικαιούται εις την ελευθερίαν σκέψεως, συνειδήσεως και θρησκείας. Το δικαίωμα τούτο επάγεται την ελευθερίαν αλλαγής θρησκείας ή πεποιθήσεων, ως και την ελευθερίαν εκδηλώσεως της θρησκείας ή των πεποιθήσεων μεμονωμένως, ή συλλογικώς δημοσία ή κατ' ιδέαν δια της λατρείας, της παιδείας και της ασκήσεως των θρησκευτικών καθηκόντων και τελετουργιών.» και παρ. 2 « Η ελευθερία εκδηλώσεως της θρησκείας ή των πεποιθήσεων δεν επιτρέπεται να αποτελέση αντικείμενον ετέρων περιορισμών πέραν των προβλεπομένων υπό του νόμου και αποτελούντων αναγκαία μέτρα, εν δημοκρατική κοινωνία, δια την δημοσίαν ασφάλειαν, την προάσπισιν της δημοσίας τάξεως, υγείας και ηθικής, ή την προάσπισιν των δικαιωμάτων και ελευθεριών των άλλων.»

⁷⁹ Άρθρ. 13 παρ. 1 Σ. : «Η ελευθερία της θρησκευτικής συνειδήσεως είναι απαραβίαστη. Η απόλαυση των ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων δεν εξαρτάται από τις θρησκευτικές πεποιθήσεις καθενός.»

⁸⁰ Πρακτικό Επεξεργασίας Διαταγμάτων 409/1977, ΤοΣ 1977, σ. 475 επ..

ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΑ ΧΡΗΣΗΣ ΒΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΟΥΣ⁸¹

Η ένοπλη αστυνομική βία αποτελεί το κατεξοχήν άμεσο και επώδυνο μέτρο κρατικού υλικού καταναγκασμού θέτοντας συνάμα σε άμεση διακινδύνευση το δικαίωμα των πολιτών για τη σωματική και ψυχική τους ακεραιότητα, την τιμή και την προσωπική τους ελευθερία, το δικαίωμά τους στη ζωή.

Το προϊσχύσαν νομοθετικό πλαίσιο για τη χρήση των όπλων διαγραφόταν από το νόμο 29/1943 «περί περιπτώσεων καθ' ας επιτρέπεται η χρήσις των όπλων υπό της δημοσίας δυνάμεως», ως αυτό συμπληρώθηκε με το ΠΔ 141/1991. Στα πλαίσια αυτού του καθεστώτος οι αστυνομικοί μπορούσαν να χρησιμοποιούν τα όπλα τους χωρίς ευθύνη και συνέπειες. Μάλιστα, δεν προσδιοριζόταν ο ειδικότερος τρόπος χρήσης καθώς και η ένταση και έκταση αυτής, με άμεση συνέπεια την αντίθεση της ρύθμισης με την αρχή της αναλογικότητας και την αρχή της αναγκαιότητας. Πλέον με τη ρύθμιση του Ν. 3169/2003 «για την οπλοφορία, χρήση πυροβόλων όπλων από αστυνομικούς και εκπαίδευσή τους σε αυτά» τονίζεται η εξαιρετικότητα της ένοπλης αστυνομικής βίας ως ύστατου μέτρου άσκησης αστυνομικής εξουσίας ορίζοντας ότι η χρήση αυτής επιτρέπεται εφόσον είναι απαραίτητη για την εκπλήρωση του αστυνομικού καθήκοντος. Ο νομοθέτης εξασφαλίζει και διευκολύνει την τήρηση της αρχής της αναλογικότητας προτάσσοντας την αρχή της αναγκαιότητας, καθώς ο αστυνομικός υποχρεούται να μην κάνει χρήση του όπλου πριν εξαντλήσει όλα τα ηπιότερα μέτρα, εκτός εάν αυτά δεν είναι διαθέσιμα ή πρόσφορα στην προκείμενη περίπτωση. Με τη νέα ρύθμιση καθίσταται σαφές ότι η κατοχή και χρήση όπλων από την ΕΛΑΣ αντιμετωπίζεται διάφορα από την επιτρεπτή χρήση των όπλων από ιδιώτες. Η ένοπλη αστυνομική επίθεση συνιστά μονοπώλιο της κρατικής και τη δραστικότερη μορφή άσκησης διοικητικού καταναγκασμούπου παραχωρείται για την αποτελεσματική εκπλήρωση των αστυνομικών καθηκόντων. Τα όργανα αυτά προβαίνουν σε άσκηση διακριτικής ευχέρειας ως νομιμοποιούνται σε αυτή υπό την προϋπόθεση ότι ανταποκρίνονται στις αρχές της αναλογικότητας, της ισότητας, της χρηστής διοίκησης, της νομιμότητας και της εμπιστοσύνης του πολίτη.

Λόγω της φύσης της υπηρεσίας που παρέχουν τα αστυνομικά όργανα, η οποία και υπαγορεύει την εφαρμογή ενός ειδικού καθεστώτος πειθαρχίας, γίνεται αποδεκτό ότι τα όργανα αυτά νομίμως υπόκεινται σε ορισμένους περιορισμούς των συνταγματικών τους δικαιωμάτων ως ελλήνων πολιτών. Πρώτος ο

⁸¹ Αγγελή Α., Η χρήση του όπλου από τους αστυνομικούς, Αστυνομική Επιθεώρηση, 1998, σ. 85, Σοφουλάκη Λ., Η χρήση βίας από τα αστυνομικά όργανα ως υλικό μέτρο άσκησης αστυνομικής εξουσίας, Ποιν Δικ 6/2002, σ. 649, Μπέκα Γ., Οπλοφορία και χρήση πυροβόλων όπλων από τους αστυνομικούς, Ερμηνεία του Ν. 3169/2003, σ. 78. Νομολογία : Βούλευμα Συμβουλίου Πλημ/κών Καστοριάς 13/1997, Αρμεν 1997, σ. 1061, Βούλευμα Συμβουλίου Εφετών Αθηνών 1469/1986, ΕΛΛ/νη 1987, σ. 957, Βούλευμα Συμβουλίου Πλημ/κών Αθηνών 5247/1990, Υπερ 1991, σ. 882.

συνταγματικός χάρτης της χώρας επιβάλλει συγκεκριμένες απαγορεύσεις στο αστυνομικό προσωπικό με απώτερο σκοπό τη διασφάλιση της λειτουργικότητας των αστυνομικών υπηρεσιών και της εύρυθμης κοινωνικής συμβίωσης. Κατ' αυτόν τον τρόπο, το άρθρο 23 παρ. 3 του Συντάγματος απαγορεύει στους δημόσιους υπαλλήλους, στους δικαστικούς, στρατιωτικούς και στο προσωπικό των Σωμάτων Ασφαλείας οποιαδήποτε μορφή εκδήλωσης υπέρ των πολιτικών κομμάτων.

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ⁸² ΚΑΤΑ ΤΗ ΧΡΗΣΗ ΤΩΝ ΟΠΛΩΝ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΟΥΣ⁸³

Το αστυνομικό προσωπικό της ΕΛΑΣ διέπεται ως προς το σκοπό και τα μέσα δράσης από τις εξής διατάξεις :

Ως σκοπό τα αστυνομικά όργανα πρέπει να έχουν, ως ορίζεται στο άρθρο 103 παρ. 1 του Συντάγματος, την εξυπηρέτηση του κοινωνικού συνόλου, ώστε να εκπληρώνουν την προβλεπόμενη από το νόμο αποστολή, δηλαδή να διατηρούν τη δημόσια τάξη και την κρατική ασφάλεια συντελώντας από κοινού στην πρόληψη και καταστολή του εγκλήματος.

Ως μέσα πρέπει να χρησιμοποιούνται μόνον εκείνα που συνάδουν με το νόμιμο κάθε φορά σκοπό. Η εξυπηρέτηση του λαού κατά το άρθρο 103 παρ. 1 του Συντάγματος σημαίνει χρησιμοποίηση μέσων που υλοποιούν τη συνταγματική επιταγή υπέρ του κοινωνικού συνόλου.

Τα μέσα ιεραρχούνται με βάση τις αρχές της επιείκειας, της αναλογικότητας και του τεκμηρίου υπέρ της ελευθερίας. Η ιεράρχηση των μέσων έχει την έννοια ότι

⁸² Με την εφαρμογή της παραπάνω αρχής τίθενται ποιοτικοί και ποσοτικοί περιορισμοί στην επιλογή και τη χρήση των λαμβανόμενων μέτρων, κυρίως όσων αφορούν στην άσκηση βίας. Η λήψη αστυνομικών μέτρων συνιστά άσκηση νόμιμης κρατικής βίας η οποία αποτελεί το σκληρό πυρήνα του δικαίου, τον καταναγκασμό. Το απεριόριστο πεδίο άσκησης νόμιμης κρατικής υλικής βίας συνδέεται με ολοκληρωτικά καθεστώτα. Τα υλικά αστυνομικά μέτρα είναι νόμιμα και όχι παράνομα εάν λαμβάνονται ως ορίζει ο νόμος. Απαιτείται ο τρόπος άσκησης, η ένταση και η χρονική διάρκεια αυτών να διέπονται από τις αρχές της αναλογικότητας και της επιείκειας. Μάλιστα, η χρήση όπλων από τους αστυνομικούς περιορίζεται από τη διάταξη του άρθρ. 5 παρ. 2 Σ. που προστατεύει το δικαίωμα στη ζωή και στη σωματική ακεραιότητα, από αυτή του άρθρ. 5 παρ. 1 Σ. που κατοχυρώνει την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας και από τη διάταξη του άρθρ. 17 του Συντάγματος που προστατεύει το δικαίωμα στην ιδιοκτησία.

Με την εφαρμογή της παραπάνω αρχής τίθενται ποιοτικοί και ποσοτικοί περιορισμοί στην επιλογή και τη χρήση των λαμβανόμενων μέτρων, κυρίως όσων αφορούν στην άσκηση βίας. Η λήψη αστυνομικών μέτρων συνιστά άσκηση νόμιμης κρατικής βίας η οποία αποτελεί το σκληρό πυρήνα του δικαίου, τον καταναγκασμό. Το απεριόριστο πεδίο άσκησης νόμιμης κρατικής υλικής βίας συνδέεται με ολοκληρωτικά καθεστώτα. Τα υλικά αστυνομικά μέτρα είναι νόμιμα και όχι παράνομα εάν λαμβάνονται ως ορίζει ο νόμος. Απαιτείται ο τρόπος άσκησης, η ένταση και η χρονική διάρκεια αυτών να διέπονται από τις αρχές της αναλογικότητας και της επιείκειας. Μάλιστα, η χρήση όπλων από τους αστυνομικούς περιορίζεται από τη διάταξη του άρθρ. 5 παρ. 2 Σ. που προστατεύει το δικαίωμα στη ζωή και στη σωματική ακεραιότητα, από αυτή του άρθρου 5 παρ. 1 του Συντάγματος που κατοχυρώνει την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας και από τη διάταξη του άρθρ. 1 Σ. που προστατεύει το δικαίωμα στην ιδιοκτησία.

⁸³ Δαγτόγλου Π., Γεν. Διοικ. Δικ., αρ. 864 επ., Παπαϊωάννου Ζωή, Περιεχόμενο και άσκηση της αστυνομικής εξουσίας, 2003, κεφ. 2 V Β.,βλ. αντί πολλών Παπαϊωάννου Ζωή, Η αρχή της αναλογικότητας κατά την άσκηση της αστυνομικής εξουσίας, 2003.

σε περίπτωση αμφιβολίας επιβολής μέσου η μέτρου επιβάλλεται η χρήση του πλέον ήπιου, και μόνον εφόσον τούτο δεν αποδίδει του αμέσως επόμενου αυστηρότερου ή επαχθέστερου. Η ιεράρχηση των μέσων θεμελιώνεται στις συνταγματικές διατάξεις που ορίζουν ότι είναι «υποχρέωση του κράτους ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου», ότι «απαγορεύεται κάθε προσβολή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας», ότι «όλα τα δικαιώματα του ανθρώπου τελούν υπό την εγγύηση του κράτους», τα όργανα του οποίου υποχρεούνται να διασφαλίζουν την ανεμπόδιση και αποτελεσματική άσκησή τους». Τα αστυνομικά όργανα, μάλιστα, βρίσκονται σε ειδική κυριαρχική σχέση προς το κράτος. Σ 25

Η ΧΡΗΣΗ ΥΛΙΚΗΣ ΒΙΑΣ⁸⁴ ΑΠΟ ΤΑ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΑ ΟΡΓΑΝΑ

Η άσκηση αστυνομικής εξουσίας συνδέεται με την άσκηση διοικητικού καταναγκασμού και μάλιστα με τη χρήση βίας και την κατ' επέκταση χρήση όπλων. Για τη λήψη μέτρων βίας (σωματική – ψυχική) απαιτούνται οι εξής προϋποθέσεις : κατ' εξαίρεση άσκηση, ρητή πρόβλεψη στο νόμο, αναγκαία η λήψη του μέτρου.

Η ΕΛΑΣ και οι Ένοπλες Δυνάμεις αποτελούν τους δημόσιους φορείς που νομιμοποιούνται να ασκούν υλική και ψυχολογική βία⁸⁵ με την ενδεχόμενη χρήση όπλων. Η υπό όρους άσκηση της αστυνομικής εξουσίας από τα αστυνομικά όργανα και με ένοπλη βία αποτελεί κατά το ισχύον θετό δίκαιο ένα δικαίωμα μεικτής φύσεως. Για την ακρίβεια πρόκειται για αρμοδιότητα των αστυνομικών οργάνων, καθώς ο αστυνομικός δεν μπορεί να παραιτηθεί από την άσκησή της η οποία περιέχει και το στοιχείο της υποχρέωσης, όταν κρίνεται ως αναγκαία για την διάσωση από κίνδυνο ζωής ή της υγείας του ίδιου του αστυνομικού οργάνου, των συναδέλφων του ή των πολιτών. Μάλιστα, σε κάθε περίπτωση πραγματοποιήσεως αστυνομικών παρεμβάσεων είναι υπό όρους επιτρεπτή η χρήση όπλων, ως απόρροια της φύσεως της ΕΛΑΣ και της λειτουργίας αυτής ως μηχανισμού βίας και καταναγκασμού. Η οπλοκατοχή και η οπλοχρησία των αστυνομικών οργάνων νομιμοποιείται όταν χρησιμοποιείται για την επιβολή της δημόσιας τάξης και την προστασία των πολιτών κατ' εφαρμογή του εσωτερικού

⁸⁴Άρθρ. 2 («Το δικαίωμα στη ζωή») ΕΣΔΑ παρ. 1 : «Το δικαίωμα εκάστου προσώπου εις την ζωήν προστατεύεται υπό του νόμου. Εις ουδένα δύναται να επιβληθεί εκ προθέσεως θάνατος, ειμή εις εκτέλεσιν θανατικής ποινής εκδιδομένης υπό δικαστηρίου εν περιπτώσει αδικήματος τιμωρουμένου υπό του νόμου δια της ποινής ταύτης.» και παρ. 2 : «Ο θάνατος δεν θεωρείται ως επιβαλλόμενος κατά παράβασιν του άρθρου τούτου, εις ας περιπτώσεις θα επήρχετο συνεπεία χρήσεως βίας καταστάσεως απολύτως αναγκαίας :

α) δια την υπεράσπισιν οιοσδήποτε προσώπου κατά παρανόμου βίας,
β) δια την πραγματοποιήσιν νομίμου συλλήψεως ή προς παρεμπόδισιν αποδράσεως προσώπου νομίμως κρατουμένου,

γ) δια την καταστολήν, συμφώνως τω νόμω, στάσεως ή ανταρσίας.».

⁸⁵ Συμεωνίδου – Καστανίδου Ελ., Αστυνομική βία και ανθρώπινα δικαιώματα, Νομικά Χρονικά, 2003, Σοφουλάκης Α., Η χρήση βίας από τα αστυνομικά όργανα ως υλικό μέτρο άσκησης αστυνομικής εξουσίας, ΠοινΔικ 6/2002, σ. 650 επ..

και διεθνούς δικαίου. Η νομοθετικά προβλεπόμενη δυνατότητα των αστυνομικών είτε ως δικαίωμα είτε ως εκπλήρωση καθήκοντος υποδηλώνει το «plus de rounoir» της αστυνομικής εξουσίας το οποίο οριοθετείται από το σεβασμό των ανθρώπινων δικαιωμάτων. Το δικαίωμα χρήσης όπλων πρέπει να ασκείται ως έσχατη λύση «ultima ratio, ultimum refugium», και κατ' εφαρμογή των αρχών της νομιμότητας, της αναλογικότητας, της επιείκειας και της «in dubio pro libertate».

ΤΟΠΟΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΝ

Σοβαρό περιορισμό μέχρι τις αρχές του '80 συνιστούσε για το αστυνομικό προσωπικό η υποχρεωτική διαμονή του στα οικήματα της αστυνομίας και η παράλληλη υποχρεωτική σίτιση στις λέσχες των αστυνομικών οικημάτων. Πλέον αναγνωρίζεται ως ευεργέτημα το δικαίωμα διαμονής σε οικήματα της Υπηρεσίας των αγάμων ή και των εγγάμων αστυνομικών εφόσον η οικογένειά τους δε διαμένει στην έδρα της Υπηρεσίας.

ΑΣΥΜΒΙΒΑΣΤΗ Η ΤΑΥΤΟΧΡΟΝΗ ΑΣΚΗΣΗ ΑΛΛΟΥ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΟΣ ΑΠΟ ΤΑ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΑ ΟΡΓΑΝΑ ⁸⁶

Απαγόρευση άσκησης άλλου επαγγέλματος ή κατ' επάγγελμα άσκηση εμπορίας ή τέχνης από αστυνομικό προσωπικό. Άρθρο 5 του ΠΔ 538/1989 όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 19 παρ. 1 του ΠΔ 31/2001. Κατά μία άποψη περιορίζεται το συνταγματικό δικαίωμα της ελεύθερης συμμετοχής στην οικονομική ζωή της χώρας κατά το άρθρο 5 παρ. 1 και 3 του Συντάγματος. Κατά την αντίθετη άποψη, ο νομοθέτης δύναται να θέτει περιορισμούς στην οικονομική δραστηριότητα των φυσικών ή νομικών προσώπων για την ορθότερη λειτουργία του οικονομικού συστήματος.

⁸⁶ Καμπανάκης Σ., «Δέκα λόγοι που οι αστυνομικοί διαφέρουν από τους άλλους πολίτες», Αστυνομική Επιθεώρηση, 1999, σ. 488.

ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΝ

Η αστυνομική δράση για να συντελεί στην πρόληψη της διατάραξης της δημόσιας τάξης προϋποθέτει την επίκαιρη πληροφόρηση των φορέων της αστυνομικής δράσεως. Η πληροφόρηση αυτή δεν εκπίπτει των ορίων που τίθενται από τον συνταγματικό και τον κοινό νόμο. Στα πλαίσια της αστυνομικής νομοθεσίας ουσιαστικό φραγμό στη χρήση και μετάδοση των πληροφοριών που αντλούνται κατά την άσκηση της αστυνομικής εξουσίας θέτει το άρθρο 179 ΠΔ 141/1991. Μάλιστα, ειδικές διατάξεις προβλέπουν την αρμοδιότητα της αστυνομίας να απευθύνει σε πρόσωπα και σε αστυνομικές ή άλλες αρχές αίτημα πληροφοριών, εφόσον αυτές είναι απαραίτητες για την εκπλήρωση των αστυνομικών καθηκόντων.

ΒΑΣΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Το αντικειμενικό νομικό περιβάλλον μέσα στο οποίο πραγματοποιείται η εφαρμογή των συνταγματικών δικαιωμάτων εμφανίζεται σε δύο διαφορετικά επίπεδα. Το πρώτο είναι εκείνο της γενικής σχέσης και το δεύτερο είναι το πεδίο των ειδικών (θεσμικών) σχέσεων. Τόσο η γενική όσο και οι ειδικές σχέσεις αποτελούν μορφές αντικειμενικού νομικού περιβάλλοντος. Το γενικό πεδίο περιλαμβάνει τη γενική κυριαρχική σχέση (γενική σχέση κράτους – πολιτών) και τη γενική διαπροσωπική σχέση. Παράλληλα, το ειδικό πεδίο περιλαμβάνει τις ειδικές κυριαρχικές σχέσεις και τις ειδικές διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ των πολιτών. Οι ειδικές σχέσεις, που εμφανίζουν ενδιαφέρον από την άποψη της εφαρμογής των συνταγματικών δικαιωμάτων, είναι οι αναγνωριζόμενες από το Σύνταγμα, εκείνες που αναγνωρίζει ο συντακτικός νομοθέτης και οι οποίες βρίσκουν συνταγματικό έρεισμα σε μία ή περισσότερες διατάξεις του συντάγματος. Ως ειδική κυριαρχική σχέση ορίζεται η ειδική σχέση εξουσίασης στην οποία βρίσκεται πρόσκαιρα ή για περισσότερο χρόνο ο πολίτης και ένεκα της οποίας έχει αυξημένες έναντι του κράτους υποχρεώσεις. Στο πλαίσιο κάθε ειδικής κυριαρχικής σχέσης εμφανίζεται η ανάγκη περιορισμού των συνταγματικών δικαιωμάτων. Στη γενική σχέση τα συνταγματικά δικαιώματα δεν περιορίζεται, αλλά μόνον οριοθετούνται. Περιορισμοί, δηλαδή συρρικνώσεις του γενικού περιεχομένου είναι δυνατοί μόνο στο πλαίσιο των ειδικών σχέσεων. Η επιβολή περιορισμών στα συνταγματικά δικαιώματα στις ειδικές έννομες σχέσεις αποτελεί αναγκαιότητα που προκύπτει από την ταυτόχρονη συνταγματική προστασία δικαιωμάτων και θεσμών. Κατά το άρθρο 25 παρ. 1 εδ. δ' οι κάθε είδους περιορισμοί που δύνανται να επιβληθούν στα συνταγματικά δικαιώματα πρέπει να προβλέπονται απευθείας από το Σύνταγμα είτε από το νόμο, εφόσον υπάρχει επιφύλαξη υπέρ αυτού. Η διάταξη αυτή καθιερώνει την αρχή της συνταγματικής πρόβλεψης των περιορισμών κατά την οποία «ουδείς περιορισμός χωρίς ορισμένη συνταγματική διάταξη».

ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

• ΣΤΕ 2491/76, ΤοΣ 1976, σ. 695

Περίληψη της απόφασης : Η υπό του άρθρου 2 παρ. 1εδ. β. του ν.δ. 1290/72 καθιερούμενη προϋπόθεση της απόλυτης αφοσίωσης της συζύγου του κατωτέρου οργάνου των σωμάτων ασφαλείας προς τα εθνικά ιδεώδη, δεν υπερβαίνει τα όρια του συνταγματικώς ανεκτού περιορισμού του δικαιώματος ελεύθερας επιλογής συζύγου. Η συνεκτίμησης, όμως, διά της χορήγησης της άδειας γάμου της αφοσίωσης στα εθνικά ιδεώδη των μέχρι β' βαθμού συγγενών της συζύγου κείται πέραν των ορίων των υπό του Συντάγματος δυναμένων να θεσπισθούν περιορισμών και είναι ανίσχυρος.

• ΣΤΕ 4590/76, ΤοΣ 1977, σ. 163

Περίληψη της απόφασης : Η κατ' άρθρο 1 του ν.δ. 1970/72 απαγόρευση στους κατώτερους αξιωματικούς των Σωμάτων Ασφαλείας, Λιμενικού και Πυροσβεστικού Σώματος της σύναψης γάμου άνευ αδείας του αρχηγού του Σώματος, εφόσον η μέλλουσα σύζυγος του κατωτέρου οργάνου δεν πληροί τις προϋποθέσεις του άρθρου 2 παρ. 1 εδ. β' του αυτού ν.δ. αποτελεί συνταγματικώς ανεκτή θέσπιση περιορισμών στο δικαίωμα ελεύθερας εκλογής συζύγου. Οι περιορισμοί αυτοί δεν αντίκειται στο άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος ούτε και στο άρθρο 12 της ευρωπαϊκής συμβάσεως περί των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Αυτό υπό την προϋπόθεση ότι οι εν λόγω περιορισμοί δικαιολογούνται από λόγους δημοσίου συμφέροντος και δεν συνδέονται με πολιτικά ή κοινωνικά φρονήματα των ενδιαφερομένων.

• ΣΤΕ 309/77, ΤοΣ 1977, σ. 474

Περίληψη της απόφασης : Ο έλεγχος της πίστωσης προς το δημοκρατικό πολίτευμα του υποψηφίου προς κατάταξη στη χωροφυλακή δεν δύναται να αφορά και σε πρόσωπα της οικογένειάς του. Μέσω του άρθρου 13 παρ. 1 του Συντάγματος και του άρθρου 9 της Συμβάσεως των δικαιωμάτων του ανθρώπου κατοχυρώνεται η ελευθερία της απολαύσεως των πολιτικών δικαιωμάτων ανεξάρτητα από τις θρησκευτικές πεποιθήσεις του κάθε πολίτη, ώστε μη νόμιμα να ορίζεται ότι ο υποψήφιος πρέπει να μην ανήκει σε θρησκευτικές αιρέσεις. Η προτίμηση προς κατάταξη των υιών οπλιτών και αξιωματικών της Χωροφυλακής, θεσπίζοντας προνομιακή μεταχείριση ορισμένων προσώπων λόγω της καταγωγής τους, αντίκειται στη συνταγματική αρχή της ισότητας καθώς και στην ανθρώπινη αξία.

• ΣΤΕ 403/78, ΤοΣ 1978, σ. 565

Περίληψη της απόφασης : Διάταγμα μέσω του οποίου κατ' εφαρμογή εξουσιοδοτικού νόμου υποψήφιος προς διορισμό σε υπηρεσίες εθνικής άμυνας καλείται να απαντήσει : α) αν καταδικάζει οργανώσεις οι οποίες επιδιώκουν την δια βίαιων μέσων ανατροπή του πολιτεύματος, β) να θα πειθαρχήσει στις εντολές

της νόμιμης κυβέρνησης για τη δυναμική αντιμετώπιση των αναπτυσσόντων ανατρεπτική δραστηριότητα, γ) αν είναι αφοσιωμένος στο νόμιμο πολίτευμα, δεν αντίκειται κατά το περιεχόμενο του αυτό στο Σύνταγμα.

• ΣτΕ 395/78, ΤοΣ 1978, σ. 176

Περίληψη της απόφασης : Οι διατάξεις των άρθρων 2 παρ. 1, 4 παρ. 1, 2, 5 παρ. 1, 9 παρ. 1 και 21 παρ. 1 του Συντάγματος και η διάταξη του άρθρου 12 της ΕΣΔΑ ερμηνευόμενες σε συνδυασμό με το άρθρο 103 παρ. 1 του Συντάγματος δεν αποκλείουν την δια νόμου θέσπιση περιορισμών στο δικαίωμα της ελεύθερης εκλογής συζύγου. ωστόσο, αποκλείουν τη θέσπιση διάταξης που επιτρέπει για τη χορήγηση άδειας νυμφεύσεως τη συνεκτίμηση στα εθνικά ιδεώδη της αφοσιώσεως τρίτων προσώπων, συγγενών της συζύγου.

• ΣτΕ 867/88, Εφαρμογές 1988, σ. 194

Περίληψη της απόφασης : Οι διατάξεις του άρθρου 65 του ν.δ. 1400/73 που θεσπίζουν την υποχρέωση λήψη προηγούμενης άδειας από τους μόνιμους αξιωματικούς και θέτουν ουσιαστικές προϋποθέσεις για τη χορήγηση αυτής αντίκειται προς τα άρθρα 2 παρ. 1, 4 παρ. 1 και 2, 5 παρ. 1, 9 παρ. 1 και 21 παρ. 1 του Συντάγματος και στο άρθρο 12 της ΕΣΔΑ.

• ΔΕΑ 311/80, ΤοΣ 1980, σ. 234

Περίληψη της απόφασης : Το δικαίωμα της ελεύθερης έκφρασης γνώμης δύναται να περιορισθεί όχι, όμως, και να καταργηθεί ή να αποδυναμωθεί. Δημόσια κριτική σχεδίου νόμου ενοποίησης επετηρίδων από αξιωματικό με την απαιτούμενη διακριτικότητα και γλωσσική εγκράτεια αποτελεί άσκηση του δικαιώματος αυτού και δεν στοιχειοθετεί πειθαρχικό παράπτωμα.

• ΣτΕ 780/81, ΤοΣ 1982, σ. 74

Περίληψη της απόφασης : Το ατομικό δικαίωμα της ελεύθερης εκδήλωσης της σκέψεως και γνώμης επιδέχεται περιορισμούς προκειμένου περί δημόσιων υπαλλήλων αρκεί να μην αναιρείται κατ' ουσίαν. Η κατά το άρθρο 99 παρ. 3 του Κανονισμού Αστυνομικού Σώματος θέσπιση σε πειθαρχικό παράπτωμα της δημόσια ασκηθείσης κριτικής διαμέσου εκφράσεων που αποδεικνύουν την έλλειψη σεβασμού δεν αποτελεί ανεπίτρεπτο περιορισμό.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η αστυνομία αποτελεί θεσμό κοινωνικού ελέγχου συνδεδεμένη άμεσα με την ανάγκη της κρατικής εξουσίας να εξασφαλίζει την πειθαρχία των πολιτών σε συγκεκριμένους κανόνες που η ίδια διαμορφώνει. Το δίκαιο που διέπει την άσκηση της αστυνομικής εξουσίας είναι αυτό της δημόσιας τάξης το οποίο αφενός προσδιορίζει τα δικαιώματα των αστυνομικών κι αφετέρου τα δικαιώματα των πολιτών που περιορίζονται από την άσκηση αυτής. Ο αστυνομικός ως υποκείμενο δικαίου απολαμβάνει τα προβλεπόμενα από το Σύνταγμα ατομικά δικαιώματα. Η διαφοροποίηση έναντι των άλλων φορέων των ατομικών δικαιωμάτων έγκειται στο γεγονός ότι λόγω της ειδικής σχέσης εξουσίασης στην οποία υπόκεινται οι αστυνομικοί, τα δικαιώματά τους περιορίζονται από τις υποχρεώσεις που επιβάλλουν η υπηρεσία και η φύση των καθηκόντων τους. Οι περιορισμοί των συνταγματικών δικαιωμάτων των αστυνομικών δικαιολογούνται μόνον στο μέτρο που εξυπηρετούν το έργο της ΕΛ.ΑΣ., ενώ απαγορεύεται να αναιρούν στην ουσία τα ατομικά δικαιώματα που κατοχυρώνει το Σύνταγμα περιορίζοντας υπέρμετρα την έκταση της εφαρμογής τους.

THE CONSTITUTIONAL RIGHTS OF POLICE

SUMMARY

Police is an institution of social control that is directly connected to the need of the authority of the state to assure the discipline of the citizens to certain rules that themselves establish. The law that governs the practice of the police authority is the public law that determines the rights of the police members as well as the rights of the citizens that are restricted through them. The police officer as an institution of the law enjoys the included in the constitution human rights. The difference to the other institutions of the law has to do with the particular status quo of the police members, whose rights are restricted by the obligations that have due to the kind of their duties. The restrictions of constitution rights of the police are normal as long as they serve the aim of the Hellenic Police. It is also forbidden to refute the basis of the human rights that are protected by the constitution through the excessive restriction of their use.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αγγελής Α., Η χρήση του όπλου από τους αστυνομικούς, Αστυνομική Επιθεώρηση, 1998, σ. 85
- Αλεξάκης Π., «Προετοιμασία των αστυνομικών για μια πολυπολιτισμική κοινωνία», Αστυνομική Επιθεώρηση, 1999.
- Αλιβιζάτος Ν., «Νοείται συλλογική εκπροσώπηση στις ένοπλες δυνάμεις;», Κοινωνικές διεκδικήσεις και κρατικές πολιτικές, Διοίκηση και Πολιτεία, Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1995.
- Αλιβιζάτος Ν., Εισαγωγή στην Ελληνική Συνταγματική Ιστορία, Σημειώσεις Πανεπιστημιακών Παραδόσεων, Τεύχος Α΄, 1821 – 1941, Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1981.
- Αλιβιζάτος Ν., Η συνταγματική θέση των ενόπλων δυνάμεων ΙΙ, Δικαιώματα και υποχρεώσεις στρατιωτικών, Δημοσιεύματα Συνταγματικού Δικαίου, Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1992.
- Αλιβιζάτος Ν., Το νομικό καθεστώς των Σωμάτων Ασφαλείας, Η αρχή του πολιτικού ελέγχου, Αθήνα – Κομοτηνή, 1987.
- Αλιβιζάτος Ν., Το νομικό καθεστώς των Σωμάτων Ασφαλείας, ΝοΒ 1983, σ. 628.
- Αντωνίου Κ., Ιστορία της Ελληνικής Βασιλικής Χωροφυλακής, τόμος Ι, 1964.
- Βενιζέλος Ε., Το γενικό συμφέρον και οι περιορισμοί των συνταγματικών δικαιωμάτων – Κριτική προσέγγιση των τάσεων της νομολογίας, Εκδ. Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 1990.
- Γεωργιάδης Απ., Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2002.
- Γλυκοφρύδη Η., Η συνταγματική αρχή της φανεράς δράσεως των οργάνων του κράτους, ΕΔΔΔ 1959, σ. 378 επ..
- Δαγτόγλου Π., Γενικό Διοικητικό Δίκαιο, Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1997.
- Δαγτόγλου Π., Δημόσιο συμφέρον και Σύνταγμα, ΤοΣ 1987, σ. 430 επ..
- Δαγτόγλου Π., Ο κοινωνικός περιορισμός των ατομικών δικαιωμάτων, Σύμμεικτα προς τιμήν Φ. Βεγλερή 1988, σ. 288 επ..
- Δαγτόγλου Π., περί κυριαρχίας, β΄ έκδοση, Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1986.

- Δαγτόγλου Π., Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα, Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1991.
- Δασκαλάκης Α., Ιστορία της Ελληνικής Χωροφυλακής (1936 – 1950), Αθήναι, 1973.
- Δημητρόπουλος Α., Παραδόσεις Συνταγματικού δικαίου, έκδοση, 2001.
- Δρόσος Γ., «Δημόσια Τάξη» και «Δημόσια ασφάλεια», Τιμητικός Τόμος Ι. Δεληγιάννη, Τέταρτο Μέρος, Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1992, σ. 55.
- Δρόσος Γ., Δοκίμιο Ελληνικής Συνταγματικής Θεωρίας, Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1996.
- Ζαραφωνίτου Χ., Ο σύγχρονος ρόλος της Αστυνομίας, ΠοινΔικ 12/1999, σ. 1287 επ..
- Ζιανίκας Χ.Α., Αστυνομικό Σύστημα, Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1995.
- Ζυγούρα Ο. Σ., Δικαιώματα των πολιτών έναντι της Διοικήσεως, ΕλλΔκσνη, 1992, σ. 1166, σ. 13 επ..
- Ηλιοπούλου – Στράγγα Τζ., Η «τριτενέργεια» των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων του Συντάγματος 1975, Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1990.
- Καμπανάκης Σ., «Δέκα λόγοι που οι αστυνομικοί διαφέρουν από τους άλλους πολίτες», Αστυνομική Επιθεώρηση, 1999, σ. 488.
- Καράκωστας Γ.Μ., Δίκαιο της Αστυνομίας, Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1987.
- Καράκωστας Ι., Εισαγωγή εις την επιστήμην του Αστυνομικού Δικαίου, 1978.
- Κασιμάτης Γ., Συνταγματικό Δίκαιο ΙΙ, Οι λειτουργίες του Κράτους, Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1980.
- Κοντιάδης Ξεν., Το κοινωνικό κράτος πρόληψης ως απάντηση στην κρίση του παραδοσιακού κοινωνικού κράτους, Εφαρμογές Δημοσίου Δικαίου, 2005, Τόμος 1, σ. 1 επ..
- Κοντόγιωργα – Θεοχαροπούλου Δ., Η αρχή της αναλογικότητας στο εσωτερικό δημόσιο δίκαιο, Εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 1989.
- Κτενιάδης Ν., Ελληνική Χωροφυλακή, Ιστορικά Σελίδες, 2^η έκδοση, Αθήναι, 1962.

- Κυριακόπουλος Η., Ο θεσμός της καταχρήσεως εξουσίας εν τω διοικητικώ δικαίω, Αρμενόπουλος, 1950.
- Λαζαράτος Π., Το δικαίωμα της ακροάσεως στη διοικητική διαδικασία, Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1992.
- Λεβέντης Γ., Συλλογικό Εργατικό Δίκαιο, Δελτίο Εργατικής Νομοθεσίας, Αθήνα, 1996.
- Μάνεσης Α., Συνταγματικά Δικαιώματα, α΄, Ατομικές Ελευθερίες, Εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 1982.
- Μάνεσης Α., Συνταγματική Θεωρία και Πράξη, Εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 1980.
- Μάνεσης Α., Συνταγματικό Δίκαιο Ι, Εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 1980.
- Μαυριάς Κ., Συνταγματικό Δίκαιο Ι, Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα, 2000.
- Μπακόπουλος Γ., Το δικαίωμα του συνέρχεσθαι, 1955.
- Μπέκας Γ., Οπλοφορία και χρήση πυροβόλων όπλων από τους αστυνομικούς, Ερμηνεία του Ν. 3169/2003, Δίκαιο και Οικονομία, Αθήνα, 2003.
- Μανιτάκης Α., Η συνταγματική αρχή της ισότητας και η έννοια του γενικού συμφέροντος, ΤοΣ 1978, σ. 433 επ..
- Παντελής Α., Ζητήματα συνταγματικών επιφυλάξεων, Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1984.
- Παπαϊωάννου Ζ., Αστυνομία και λοιποί φορείς άσκησης αστυνόμευσης, Εκδ. Σάκκουλα, Βασική Νομοθεσία, 2003.
- Παπαϊωάννου Ζ., Η αρχή της αναλογικότητας κατά την άσκηση αστυνομικής εξουσίας, Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2003.
- Παπαδόπουλος Ν., Το δικαίωμα γνώσης των διοικητικών εγγράφων, ΔιοικΔικη, 1996, σ. 1357.
- Σοφουλάκης Α., Η χρήση βίας από τα αστυνομικά όργανα ως υλικό μέτρο άσκησης αστυνομικής εξουσίας, ΠοινΔικ 6/2002, σ. 650 επ..
- Σπηλιωτόπουλος Ε., Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου, Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2001.

Συμεωνίδου – Καστανίδου Ελ., Αστυνομική βία και ανθρώπινα δικαιώματα, Νομικά Χρονικά, 2003.

Τάχος Α., Δίκαιο της Δημόσιας Τάξης, Εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 1990.

Τραυλός – Τζανετάτος Δ., «Ιδιωτική Αστυνομία – Σύνταγμα και Εργασιακές σχέσεις», Επιθεώρηση Εργατικού Δικαίου, Τόμος 44, 1985, σ. 633 επ..

Τσάτσος Δ., Συνταγματικό Δίκαιο, Τόμος Γ΄, Θεμελιώδη δικαιώματα Ι, Γενικό Μέρος, Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1988.

Χρυσόγονος Κ., Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1998.